

AMİSOS / AMISOS

Cilt/ Volume 10, Sayı/ Issue 19 (Aralık/ December 2025), ss./ pp. 455-485
ISSN: 2587-2222 / e-ISSN: 2587-2230
DOI: 10.48122/amisos.1829574

Özgün Makale/ Original Article

Geliş Tarihi/ Received: 24. 11. 2025
Kabul Tarihi/ Accepted: 06. 12. 2025

GÜNDELİK HAYATTA ANTİK ROMA: MADDİ KÜLTÜRÜN SOMUT KANITLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

ANCIENT ROME IN EVERYDAY LIFE: AN ASSESSMENT OF TANGIBLE EVIDENCE OF MATERIAL CULTURE

Sahure YARIŞ – M. Furkan ÖZKAN*

Öz

İnsanlık tarihini boyunca günümüze kadar pek çok medeniyet kurulmuş ve yıkılmıştır. Bu medeniyetlerden biri; Antik Çağ'ın en önemli imparatorluklarından Antik Roma'dır. Avrupa ile Akdeniz kıtaları arasında bir köprü vazifesi gören Antik Roma, İtalya Yarımadası'nın batısında, Tiber Nehri kıyısında kurulmuştur. Antik Roma'nın kuruluşu; krallık, Cumhuriyet ve imparatorluk olmak üzere üç dönemden oluşmaktadır. Bu dönemlerde geniş topraklar ve çok kültürlü toplum yapısına sahip olan imparatorlukta bireylere atfedilen roller ve yaşam standartları farklılıklar göstermektedir. Günlük yaşam içerisindeki yaşamsal faaliyetlerinden olan, maddi kültürün somut kanıtları arasında yer alan barınma, beslenme, giyim, hijyen ve sağlık, eğlence bu farklılıklardan birkaçıdır. Bu somut farklılıklar ev içerisindeki hane halkının rollerine, giyim tarzlarına, yedikleri yemeklerin öğünlerine, aldıkları eğitim ve sağlık hizmetlerine, yaptıkları işe, eğlence anlayışları kendini göstermektedir. Antik Roma toplumu ilk etapta küçük kulübelerde yaşam kurmaya

* Sorumlu Yazar/Responsible Author: Doç. Dr., Dicle Üniversitesi, Sezai Karakoç Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Diyarbakır/Türkiye. E-Posta: cinarsahure@gmail.com ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1789-7470>

Arkeolog (MA), Bağımsız Araştırmacı, Diyarbakır/Türkiye. E-Posta: furkanozkane46m3@gmail.com ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2787-5571>

başlasalar da gelişmiş sosyal yapıları ve değişen yaşam kaliteleri zamanla barınma alanlarının değişiminde büyük rol oynamıştır. Değişen ekonomik düzen ve gelişen sosyal yapı; Domus, Villa ve İnsula adı verilen üç farklı konut tiplerini de beraberinde getirmiştir. Beslenme bakımından Roma mutfağının oluşması ve şekillenmesinde hem atalarından gelen gelenekler ve geniş coğrafyaya sahip olmak, hem de Yunan ve Etrüsk gibi çeşitli kültürlerin etkileri sayılabilir. Tarıma dayalı bir beslenme sistemine sahip olup coğrafi çeşitliliğin ve Akdeniz ikliminin sunduğu imkânlarla beslenme oldukça zengin bir içerik göstermektedir. Roma'da giyim, bireyin toplumsal konumunu belirleyen en önemli unsurlardan biriydi. Togasının çeşitli biçimleri, Roma toplumundaki statüsünü ve işlevini gösterirdi. Hijyeni büyük bir kültür haline getiren Antik Roma, tıpkı kendisinden önceki Yunanistan ve Mısır gibi, tıp ve sağlık çalışmalarına büyük önem vermiştir. Romalılar, tedaviye odaklanmak yerine hastalıkları önlemek için yeni yöntemler aramayı tercih etmişlerdir. Bu yaklaşım, halk sağlığı tesislerine vurgu yaparak kendini göstermiştir. Hastalıkların ve tedavilerin çoğunluğu dinsel ağırlıklı ilkel tıp yöntemleri olmuştur. Antik Çağ medeniyetlerinde eğlence kültürü, geniş bir yelpazede sosyal yaşamın önemli bir yerini kapsamaktadır. Yarış amaçlı oyunların yapıldığı festivallere önem verilirdi. Makalede Roma'da günlük yaşamın çok kültürlü bir etkileşimin ürünü olarak ortaya çıkmış olması, barınmadan eğlenceye kadar her alanda Roma'ya özgü bir kimliğin varlığı maddi somut kültür öğeleri açıklanarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Roma, Günlük Yaşam, Barınma, Beslenme, Giyim, Hijyen ve Sağlık, Eğlence.

Abstract

Throughout human history, many civilizations have been established and destroyed until today. One of these civilizations is Ancient Rome, one of the most important empires of Antiquity. Ancient Rome, which served as a bridge between Europe and the Mediterranean continents, was established in the west of the Italian Peninsula, on the banks of the Tiber River. The foundation of ancient Rome consists of three periods: kingdom, Republic and empire. In these periods, the roles and living standards attributed to individuals in the empire, which has a large territory and multicultural society structure, differ. Housing, nutrition, clothing, hygiene and health, entertainment, which are some of the vital activities in daily life and are among the concrete evidence of material culture, are some of these differences. These tangible differences also manifest themselves in the roles of households in the house, their clothing styles, the meals they eat, the education and health services they receive, the work they do, and their understanding of entertainment. Although ancient Roman society started to live in small huts in the first place, their developed social structures and changing quality of life played a major role in the change of shelter areas over time. The changing economic order and developing social structure have brought along three different housing types called Domus, Villa and Insula. In terms of nutrition, the formation and shaping of Roman cuisine can be counted both as traditions from their ancestors and having a wide geography, as well as the effects of various cultures such as Greek and Etruscan. It has an agricultural nutrition system and shows a very rich content with the opportunities offered by geographical diversity and Mediterranean climate. In Rome, clothing was one of the most important elements that determined the social position of the individual. The various forms of his toga showed his status and function in Roman society. Ancient Rome, which made hygiene a great culture, gave great importance to medicine and health studies, just like Greece and Egypt before it. The Romans preferred to look for new ways to prevent diseases rather than focus on treatment. This approach has manifested itself with an emphasis on public health facilities. The majority of diseases and treatments have been religiously predominantly primitive medicine methods. Entertainment culture in ancient civilizations covers an important place of social life in a wide range. Festivals where games for racing purposes were held were given importance. In the article, the fact that daily life in Rome emerged as a product of a multicultural interaction and the existence of an identity unique to Rome in every field from shelter to entertainment were evaluated by explaining the material concrete cultural elements.

Keywords: Rome, Daily Life, Shelter, Nutrition, Clothing, Hygiene And Health, Entertainment.

1. Giriş

İnsanlık tarihini boyunca günümüze kadar pek çok medeniyet kurulmuş ve yıkılmıştır. Bu medeniyetler arasında sürekli merak uyandıran geniş topraklara sahip Antik Roma medeniyeti de yer almaktadır.

Roma, MÖ 753 yılında Romulus tarafından Palatium tepesinde kurulan küçük bir köy yerleşkesinden ibaretti. Gelişmesi yüz yıllar sürmüş olan Roma, Akdeniz'i iç deniz haline getirmiştir.¹ Avrupa ile Akdeniz kıtaları arasında bir köprü vazifesi gören Antik Roma, İtalya Yarımadası'nın batısında, Tiber Nehri kıyısında kurulmuştur. Roma'nın kurulduğu bölge, İtalya'nın tam ortasında yer almaktadır. Roma'nın dış tehditlere karşı korunmasına yardımcı olan doğal sınırlar; kuzeyde Alpler, doğuda Adriyatik Denizi, batıda Tiren Denizi ve güneyde Akdeniz ile çevrilmesiyle İtalya Yarımadası oluşmuştur. Bu durum, Roma'nın hem karasal hem de deniz yollarıyla diğer uygarlıklarla etkileşime girmesini kolaylaştırmıştır. Antik Roma'nın coğrafi konumu ve yapısı, onun siyasi, askeri, ekonomik ve kültürel gelişiminde temel belirleyicilerden biri olmuştur. Latium'un verimli toprakları, Tiber Nehri'nin sunduğu ulaşım kolaylığı ve Roma'nın yedi tepe üzerine kurulmuş olması gibi faktörler Roma'nın coğrafi özelliklerinin onun tarihsel gelişimi üzerindeki etkisinde oldukça belirleyici rol oynamıştır.²

Roma, üç farklı yönetim şekli ile yönetilmiştir. İlk yönetim tarzı Krallık Rejimi, Romulus'un MÖ 753 yılında Roma'yı kurması ile başlamıştır. Bu rejim son kral Tarquinius Superbus'un MÖ 509 tarihinde Roma halkı ve bir gurup soylu ile tahttan indirilip yerine Cumhuriyet Rejiminin kurulması ile son bulmuştur. Cumhuriyet rejimi 500 yıl kadar varlığını sürdürmüştür. Octavius'un kendini Roma imparatoru ilan etmesi ile Cumhuriyet rejimi sona ermiş ve Roma geriye kalan tarihinde İmparatorluk rejimi ile yönetilmiştir.³ Roma imparatorluğunun geniş topraklara sahip olması farklı kültürler ile etkileşimi, sosyal düzenin zenginliğini sağlamıştır. Toplum içinde yaşayan insanların günlük yaşamları; sosyal, ekonomik ve kültürel açıdan büyük bir çeşitlilik göstermektedir. Antik Roma'da sosyal yapının çeşitliliği ve farklı kültürel etkileşimin oluşturduğu zenginlik karmaşık ve çok katmanlı bir sistem haline getirmiştir. Bu çeşitlilik günlük yaşamda ihtiyaç karşılayıcı nitelikte kalmayıp sosyal statülerin belirlenmesi toplumun genel olarak patriciuslar (soylular), plebler (halk) ve kölelerin dahil edildiği üç gruba ayrılmıştı. Patriciuslar, Roma'nın önemli kurucu ailelerinden gelen, ekonomik ve siyasi güce sahip, Plebler, toplumun çoğunluğunu oluşturan ve genellikle çiftçiler, tüccarlar ve zanaatkarlardan oluşan kitleyi temsil etmekteydi.⁴

Antik Roma toplumunun en küçük yapı birimi olan aile, sosyal yaşamın merkezinde yer almaktaydı. Aile yapısı, hukuk sistemi ve toplumsal yasalar çerçevesinde şekillenmiş, aile reisinin (pater familias) hakimiyeti altında organize edilmiştir. Bir Roma ailesinin en belirgin özelliği ailedeki en yaşlı erkek olan aile reisi olarak bilinen pater otoriter gücü elinde bulundurmasıdır. Bir pater familiasın eşi üzerindeki yetkisine manus, çocukları üzerindeki yetkisine patria potestas, köleleri üzerindeki yetkisine ise dominica potestas denmektedir.⁵ Aile içindeki bu rollerin varlığı Roma'nın sosyal ve siyasi yapısının anlaşılmasındaki önemli ipuçlarındandır.

Makalede, Antik Roma'nın günlük yaşamını oluşturan maddi kültür unsurları arasında barınma, beslenme, giyim, hijyen ve sağlık, eğlence değerlendirilmiştir.

2. Günlük Yaşamın Maddi Kültür Unsurları

2.1. Barınma

Kentler veya evler ortaya çıkmadan önce insan dış etkenlerden korunabileceği yerlerde mağaralarda, ormanlarda veya kendisini güvende hissedeceği sığınaklarda barınma ihtiyacını karşılamıştır. İnsanoğlunun zamanla gerçekleşen gelişim ve birikimleri sonucunda bu tür

¹ Kara 2019, 1-3.

² Boatwright et al. 2004, 1- 2.

³ Yılmazcan 2023, 434-435.

⁴ Kocakuşak 2011, 11-12.

⁵ Doğancı-Kocakuşak 2014, 235-236.

sıgımlar yerini mimari olarak inşa edilen evlere bırakmıştır.⁶ Evlerin oluşumu özel mülkiyet kavramını da doğurmuş genel ile özeli ayırmıştır. Roma’da ev demek; bir aileyi bir çatı altında toplamakla beraber aile reisinin itibarını da korumak, ekonomik, sosyal, siyasal olgularla beraber kimlik ve toplumsal aidiyet gibi hususların yansıyışını ortaya koymak demektir.⁷

Roma’da insanların barınma amacı ile günlük yaşamda kullandıkları evler; ekonomik, sosyal ve sınıfsal yapılara bağlı olarak çeşitlilik göstermiştir. Roma’da evler başlangıçta sadece barınma amacı güderken sanatsal kaygı güdülmeden gösterişten uzak şekilde inşa edilmiştir. Bu dönem evlerini genellikle kil, saman ve sazdan yapılan kulübeler olmuştur.⁸ Zamanla gelişen Roma, mimari açıdan Yunan ve Etrüsklerden esinlenmiş ve taştan daha geniş evler inşa etmiştir. Roma’da gerçekleşen arkeolojik kazılar sonucunda zenginlerin gösterişli evlerinin yanında sade ve gösterişten uzak orta sınıf evleri de bulunmaktadır. Palatine tepesinde gerçekleşen arkeolojik çalışmalarda ortaya çıkartılan evlerden, Roma’daki ev tiplerinin sosyal sınıf farkını göstermesi bakımından önemli veriler sunmaktadır. Gösterişten uzak sade ve sıradan konutlar orta; lüks ve gösterişli konutların ise zengin ve seçkin kişilerin yaşaması için inşa edilmiş olduğunu göstermektedir. Soylu sınıfın bu farklı ve gösterişli konutları kullanması soylular arasında büyük rekabet konusu olmuştur.⁹ Bu rekabetlerden birine örnek olarak, MÖ 91 yılında Plep Tribunus (Roma devletinin resmi memuru olamayan, Plebleri temsil eden memur) seçilen, Livius Drusus’un ev yapmak için tutmuş olduğu mimarın, Platine tepesine yaptırmak istediği evi maksimum güvenlik ve mahremiyete uygun şekilde yapma teklifini Drusus geri çevirerek tam aksi şekilde yapılması gerektiğini ve yaptığı her şeyin halkın gözleri önünde olmasını istemesi gösterilebilir.¹⁰

Antik Roma toplumu yaşam faaliyetlerini ve geçimlerini tarım ve hayvancılıkla uğraşarak karşılamaktadır. Bu yaşam formuna sahip toplum ilk etapta küçük kulübelerde yaşam kurmaya başlasalar da gelişmiş sosyal yapıları ve değişen yaşam kaliteleri zamanla barınma alanlarının değişiminde büyük etken olmuştur. Değişen ekonomik düzen ve gelişen sosyal yapı, domus, villa ve insula adı verilen üç farklı konut tiplerini de beraberinde getirmiştir.¹¹

2.1.1. Domus

Domus ’un kelime anlamı Latince çeviride “ev” ve “yurt” anlamına gelmektedir.¹² Romalılar için sosyal, politik ve iş hayatına dair işlerin bir arada yürütüldüğü, gün içerisinde aile fertlerinin dini ritüellerini yerine getirdiği bir alan olarak da tanımlanır.¹³ Ev, içinde yaşayanların varlığı hakkında Roma’da bilgi verici bir kültür materyali olmuştur (Fig. 1).¹⁴

Bazı domuslar taştan yapılmış, malzeme durumuna göre ise su ve çamur dolgulu ahşap çerçeveli temeller ya da alçak taş duvarların üzerine inşa edilmiştir. Genellikle tek katlı olan bu yapı tipi en fazla iki katlı olarak da inşa edilmiş olup bazılarında mahzenlere de yer verilmiştir. Domus’un durumu ev sahibinin zenginliğini temsil etmekteydi.¹⁵

Roma evlerinin arkasında bulunan hortus eski bir bahçe türü olmuş, cumhuriyet dönemi itibari ile domuslarda atrium yani avlu yapılmaya başlanmıştır. Geç Cumhuriyet ve Erken İmparatorluk döneminde daha yaygın kullanılmış, ev mimarisini büyük ölçüde etkileyen en

⁶ Vitruvius 2005, 27.

⁷ Altunbeğ Turgut 2019, 285; Kara 2019, 13.

⁸ Kara 2019, 131.

⁹ Aslan 2019, 31.

¹⁰ Matz 2024, 87.

¹¹ Kara 2019, 11.

¹² Alovera 2013, 188.

¹³ Aslan 2019, 30.

¹⁴ Clarke 1991, 2.

¹⁵ Adkins-Adkins 1994, 143.

önemli mekanlardan biri olmuştur.¹⁶ Atrium'da gökyüzüne doğru dikdörtgen bir Compluvium adı verilen açıklık verilmiş yağmurlu günlerde impluvium adı verilen havuzda bu açıklık sayesinde yağmur suyu biriktirilmiştir.¹⁷ Bu alanda aile reisi genellikle öğlen saatlerine kadar iş görüşmelerini gerçekleştirir, evin hanımı yine bu alanda işlerini yapardı. Çocuklar ise bu alanda hem eğitim alıp hem de oyunlarını oynarlardı.¹⁸ Domus'larda fauces adı verilen giriş bulunmaktaydı. Fauces; dar ve yukarı doğru eğimli, nispeten alçak bir tavana sahipti. Fauces atriuma açılır, fauces tarafından bakan biri zemin duvarlar ve tavanla kapatılmış tablium'u görebilirdi. Tablium daha çok konukların karşılama odası olarak kullanılmıştır. Bu alanda aile soy ağacını yansıtırçasına ataların portrelerine yer verip ailenin kimliği ve soyu burada sergilenirdi. Arka kısmında yer alan pencere veya kapıdan bahçe manzarası görünmekteydi. Evin içinden tabliuma ulaşım atrium'da bulunan havuzun etrafından dolanarak sağlanmaktadır.¹⁹ Domus'larda biri yazlık biri kışlık olmak üzere iki adet triclinium yani yemek odası bulunur. Domus'un ön ve arka kısmında cubiculum olarak adlandırılan yatak odası ve Diaeta olarak nitelendirilen oturma odası yer alır.²⁰ Mutfak için domus'ta tespit edilen yer bulunmamıştır. Mutfak, Pompeii evlerinde genellikle atrium'un arkasında yer almıştır. Domus'larda kölelere özgü odalara yer verilmemiştir.

MÖ II. yüzyıl itibari ile atrium'la beraber peristyl yani sütunlu bahçe tasarımı başlamıştır. Bu yeni tarz, Helen ve Doğu İran bahçelerinden esinlenilerek tasarlanmıştır.²¹ Roma'da bahçeler siyasi, ticari kısaca karma kullanım içerisinde yer almıştır. MÖ II. yüzyılın ortalarından itibaren Roma'da ev mimarisi önemli bir dönüşüm geçirmiş, bu dönemde, zevk bahçeleri evlere eklenmiş aynı zamanda özel aktiviteler için tasarlanmış odalar yapılmıştır. Peristyl'de dekoratif amaçlı çeşmeler yer almıştır. Bu bahçeler, yalnızca dinlenme ve keyif için değil, aynı zamanda evin statüsünü gösteren bir sosyal alan olarak da işlev görürdü.²²

Kısaca Domuslarda bir ailenin mahremiyetine ayrılmış özel alanlar ile diğer işlerin gerçekleştirildiği kamusal ev halkının hepsinin kullanabileceği iki ayrı alan yer almaktadır. İki nesil yaşamış genç erkekler kendi domuslarını almak için çalışmışlardır. Bundan dolayı üç neslin bir domusta yaşaması nadir bir durum olarak kabul edilir.²³ MS IV. yüzyılda Roma'da 1797 domus'un olduğu bilinmektedir.

2.1.2. Villa

Villa, Klasik Arkeolojide kırsaldaki büyük müstakil evlere verilen bir isimdir. Villaların görünüşü sahibinin zenginlik ve soyluluğunu temsil eder. Vitruvius'a göre diğer evlerden farklı olarak, villalarda kütüphaneler, resim galerileri ve bazilikalar bulunmalıydı. Çünkü özel davalar veya yargıç önünde gerçekleşen duruşmalar seçkin ve soylu kimselerin villalarında gerçekleşmiştir.²⁴

Roma villaları iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm, ahırlar ve bahçeyi içine alan kısım; ikinci bölüm kölelerin yaşadığı ev hizmetleri ve üretimin gerçekleştiği alandır.²⁵ Roma villalarında genellikle birden fazla yatak odası bulunur, bunlar sadece uyuma amaçlı tasarlandığından dolayı büyük ölçülerde değildir. Günümüz yatak odalarını anımsatmakta olup genellikle kırmızı ve siyah gibi koyu tonlarda boyanırdı. Aşırı zengin ve seçkin kişilerin

¹⁶ Resuloğlu 2019, 118-119.

¹⁷ Deighton 1999, 15.

¹⁸ Deighton 1999, 15, 33.

¹⁹ Clarke 1991, 6.

²⁰ Richardson 1992, 111.

²¹ Aslan 2019, 44.

²² Richardson 1992, 111.

²³ Kara 2019, 51.

²⁴ Vitruvius 2005, 135.

²⁵ Kara 2019, 15.

villalarında özel yatak odaları, mevsimlere uygun yemek odaları ve aşırı gürültüden uzaklaşmak için köşeler bulunmuştur (Fig. 2).²⁶

Villalarda ışık önemli bir etken olmuş bu yüzden konutun her tarafı ışık alacak şekilde tasarlanmış ışığın en iyi alındığı cephelerde yüksek duvarlar yapılmamış, her taraftan gökyüzü görünecek şekilde tasarlanmıştır.²⁷ Bahçede ışık kadar önemli olup Roma’da çoğunda kutsal bir alan bulunmuştur. İmparator Hadrianus’un villasında Serapion bahçe tapınağı bulunmuştur.²⁸ MÖ II. yüzyılın sonunda Roma villa mimarisine Peristyl avlular, palaestra gibi spor salonları görünmeye başlanmıştır.²⁹ Roma villalarını meşhur eden taban mozaikleri olmuştur, bunlar atrium’dan hariç oturma odalarında ve kutsal alanlarda kullanılmış, sade geometrik şekilde yapılmıştır. Roma villalarında köpek beslemek yaygındır. Arkeolojik kazılar sonucunda “cave canem” yani “dikkat köpek var” yazılı bir tabela bulunmuştur.³⁰ Roma mimarisinde villalar yaygın olarak villa urbana, villa rustica, villa suburbana ve maritima olarak sınıflandırılmıştır (Fig. 3).³¹

Villa urbana, kırsal kesimde bulunup tarımsal faaliyet dışında yazlık olarak kullanılan lüks yapılar olmuş, villa rustica tarımsal faaliyetler amacıyla kullanılmıştır. Villa suburbana, Roma’da yaygın olmuş ve kasabaların eteklerine inşa edilmiştir. Bu evler özünde mesken amaçlı olmuş ve genellikle şehir evlerinden ayırt edilmemiştir. Villa maritime, deniz kenarlarında yapılan, genellikle zenginlerin ve imparatorların inzivaya çekilmek için yaptıkları konutlar olmuştur.³²

2.1.3. İnsula

Cumhuriyet döneminde, Roma genişlemeye ve nüfus artmaya başladıkça barınma sorunu da ortaya çıkmış, yoğun nüfus oranına sahip bölgelerde apartman tipli yapılar yapılmıştır.³³ İnsula kelime anlamı olarak “ada” anlamına gelir.³⁴ Varlıklı olmayan insanların barınma ihtiyacını karşılamak için bir veya iki odalı, çok katlı konutlardan meydana gelmektedir.³⁵ Birden fazla ailenin barındığı bu yapılar yoğun nüfus sorununa pratik çözüm sağlamıştır.

Çoğunlukla kereste ve kerpiçten yapılmış olan bu yapılarda, yangın çıktığında yataya ve dikeye yerleştirilen kirişlerin çökmesi sonucu yangının yayılması kolay olmuştur.³⁶ Bu durumdan dolayı Roma’da 1. yüzyıldan itibaren insulaların yapımında beton ve pişmiş tuğlalar kullanılmıştır. İnsula sakinleri besin ihtiyaçlarını ilk katlarda bulunan restoranlarda sağlamış bazen de kendi evlerinde yapmayı denemiş sonuç olarak genellikle yangınlara sebebiyet veren bir duruma yol açmışlardır. Yangınların en büyük nedeni taşıma mangallar olmuştur.³⁷ Gerçekleşen yangınlar, zaten varlıklı olan Marcus Licinius Crassus için servetine servet katacağı bir iş fırsatı olmuştur. Carssus 500 tane inşaat ve mimari işinden anlayan köle toplamış, şehrin hangi bölgesinde yangın çıkarsa, o bölgeye adamları ile giderek orada kalanlardan eşyalarını yok pahasına alıp yanında yangını kontrol altına alma konusunda yetenekli olan ekibine içerdeki eşyaları sağlam şekilde kurtararak karlı bir iş ile servetini katlayarak Roma’nın

²⁶ Deighton 1999, 10.

²⁷ Vitruvius 2005, 137.

²⁸ Deighton 1999, 35.

²⁹ Kara 2019, 14.

³⁰ Deighton 1999 14.

³¹ Kara 2019, 30.

³² Adkins -Adkins 1994, 148; Kara 2019, 30-37.

³³ Kara 2019, 59.

³⁴ Alovera 2013, 313.

³⁵ Altunbeğ Turgut 2019, 286.

³⁶ Vitruvius 2005, 42.

³⁷ Deighton 1999, 22.

yarısını neredeyse elde etmiştir.³⁸ Sık sık tekrar eden yangınlar imparator Neron'un yangın yönetmeliklerini yürürlüğe sokmuş, insulalar arası en az 10 ayaklık bir boşluk bıraktırmış,³⁹ Augustus döneminde ise insula 60 Roma fiti (17,75m) yükseklik ve 5 kat olarak ve Traianus döneminde ise 60 ayak (yaklaşık 18m) ile sınırlandırılmıştır (Fig. 4).⁴⁰

İnsulaların cadde kısmına bakan zemin katları dükkanlardan oluşurdu. Günümüz marketlerini anımsatan bu dükkanlar, thermopolium olarak adlandırılmış genellikle sahipleri ise thermopoliumun üst katında yaşamıştır.⁴¹ Rahatsızlık ve boyut açısından çeşitlilik göstermiş olsa bile bütün insulaların en büyük ortak sorunu daima ses olmuştur. İnsulalarda bulunan üst katlar güvenlik bakımından yetersiz olduğundan dolayı üst katlarda daima durumu olmayan aileler yaşamıştır. Bu katlarda genellikle kanal bulunmadığından dolayı da burada yaşayan insanlar, gece tuvalet ihtiyaçlarını bir kaba gidererek Roma sokaklarına fırlatmışlardır.⁴² Günümüze en iyi şekilde kalabilen kalıntıları Ostia kentindedir. Ostia'da bulunan insulalar dört farklı kategoride değerlendirilmiştir: Zemin katta termopolium ve üst katlarda yaşam alanlarının bulunduğu konutlar, zemin katta hem termopoliumun hem de yaşam alanının bulunduğu konutlar, bir avlu çevresinde iki konutun birleştiği insulalar, iki en fazla üç katlı, caddeye bakan termopolium ve dış cepheyi dükkanlarla caddelere ve iç avluyu peristyl birleştiren avlulu konutlardır.⁴³ MS IV. yüzyılın ortasından kalma Curisun Urbis Romae Regionum XIV ve Notrtia adlı Roma'nın dört bölgesinin kataloglarında Roma Formu'nda 3.480 insula, tüm kentte ise 46.602 insula bulunduğu yazılmaktadır.⁴⁴

2.2. Beslenme

Antik Roma'da beslenme, yalnızca fizyolojik gereksinimlerin karşılanması değil, aynı zamanda sosyal, ekonomik, politik ve ideolojik anlamlar taşıyan çok boyutlu bir olguydu. Sosyo-ekonomik statü, coğrafi konum ve meslek gibi faktörler beslenme alışkanlıklarını belirleyen başlıca etkenlere dönüşmüştür. Bir toplumun beslenme şekli, tükettiği besinler gibi pek çok olgu bize toplum hakkında bilgi vermektedir.⁴⁵ Birçok antik kaynak ve arkeolojik kalıntılar Roma toplumunun eğlence hayatına düşkün olduğu kadar yeme içmeye de düşkün olduklarını göstermektedir. Çok miktarda yiyeceğin tüketildiği Roma ziyafetleri ve şöenleri uzun sürmesiyle ün kazanmıştır.⁴⁶ Roma mutfağının oluşması ve şekillenmesinde birçok unsur rol oynamaktadır. Bu unsurlar arasında geçmişten gelen atasal gelenekler ve geniş coğrafyaya sahip olmanın getirdiği çeşitli kültürlerden etkilenme sayılabilir. Roma toplumunun kendine özgü mutfak ve yeme içme alışkanlıklarının oluşmasında Yunan ve Etrüsk kültüründen gelen unsurların zamanla değişip dönüşmesi etkili olmuştur. Romalıların tükettiği birçok besinin ve sofrada adetlerinin Yunan mutfağından geldiği görülmektedir.⁴⁷

Antik Roma mutfağı, tarıma dayalı bir beslenme sistemine sahip olup coğrafi çeşitliliğin ve Akdeniz ikliminin sunduğu imkânlarla oldukça zengin bir içerik göstermektedir. Temel besin maddeleri arasında tahıllar, baklagiller, sebzeler, meyveler, et ve balık ürünleri ile zeytinyağı ve şarap önemli bir yer tutmaktaydı (Fig. 4). Özellikle tahıllar, Roma halkının ana besin kaynağını oluşturmaktaydı. Buğdaydan yapılan ekmekler ve lapalar (puls), düşük gelirli

³⁸ Matz 2024, 74.

³⁹ Abbas 2023, 806.

⁴⁰ Blanck 1999, 70.

⁴¹ Deighton 1999, 8.

⁴² Abbas 2023, 806.

⁴³ Boethius 1960, 158-159.

⁴⁴ Kara 2019, 57.

⁴⁵ Alkurt 2020, 2; Kapka-Genç 2024, 723.

⁴⁶ Kapka 2019, 171.

⁴⁷ Dilek 2017, 5; Kapka 2019, 171.

kesimlerin en yaygın tüketim ürünlerindendir.⁴⁸ Baklagiller (mercimek, nohut, bakla) ve sebzeler (lahana, soğan, pırasa, pancar) günlük yemeklerde sıkça yer alırken; zeytinyağı hem pişirme hem de sos yapımında yaygın olarak kullanılıyordu. Meyveler arasında incir, üzüm, elma, armut ve nar daha çok tatlı ve atıştırmalık olarak tüketilmekteydi. Şarap ise sadece içecek değil, aynı zamanda yemeklerin lezzetlendirilmesinde kullanılan temel bir besin olarak öne çıkmaktaydı. Et tüketimi sınıfsal farklılıkları yansıtıyordu. Yoksul kesimler daha çok sebze ve tahıl ağırlıklı bir diyetle beslenirken, üst sınıflar et, av hayvanları ve deniz ürünlerine daha kolay ulaşabiliyordu (Fig. 5). Domuz eti, Roma mutfağında en yaygın kullanılan et türü olurken; tavuk, keçi ve koyun eti de sofralarda yer almaktaydı. Balık ve deniz ürünleri ise özellikle kıyı bölgelerde yaşayan halkın diyetinde önemli bir yer tutuyordu. Ayrıca garum adı verilen balık sosu, Roma mutfağının karakteristik bir unsuru olarak yemeklerde sıkça kullanılmaktaydı.⁴⁹

Roma yemeklerinin ayrıntılarına ulaşmak daha kolaydır. Romalılar Yunanlılardan daha sık ve daha fazla yemek yerlerdi. Teoride çoğu Romalı günde üç öğün yemek yerdi. İentaculum (kahvaltı), prandium (öğlen yemeği) ve cena (akşam yemeği) olacak şekildedir. Bazen bu öğünlerin sayısının dörde çıktığı görülmektedir. Prandiumdan sonra merenda adı verilen (İkinci atıştırmalığı) kişiye bağlı yapılan öğün vardır. Gün boyunca yemek, açlığı gidererek ve enerji sağlayarak vücudu zorlu çalışmaya hazırlardı; akşamları ise yemeğin sosyal ve rahatlatıcı bir amacı vardı. Bu, boş zaman ve dinlenme zamanıydı. Gece orucunun bozulduğu kahvaltı (ientaculum), peynir veya meyveden, su veya şarapla yıkanmış bir parça ekmekten biraz daha fazlasıydı. Kahvaltıda genellikle, ekmek, peynir, zeytin ve kurutulmuş meyveler yenilmektedir.⁵⁰

Öğle yemeği (prandium), kahvaltının yapıp yapılmadığına bağlı olarak sabah saat 10 ile öğleden sonra 14 arasında herhangi bir zamanda alınabilirdi. Önemli olan, yenilen şeyin önemi ve sıkı bir diyetle uyulmasıydı.⁵¹ Öğle yemeği için kesin bir saat bildirilmemiş, Romalıların gün içindeki işleri tamamlayıp havanın ısınmasıyla meridioya yani bugün İtalyan dili ile siesta olarak adlandırılan öğle uykusu dinlenmeye çekildikleri bilinmektedir. Siesta, Roma sosyal yaşamında oldukça önemli bir yere sahiptir. Romalılar siesta saatinde uyumanın yanı sıra bu saatlerde hamamda dinlenerek ve eğlenerek geçirmeyi tercih ederlerdi. Öğle yemeğini bireysel tercihe bağlı olarak siestadan önce veya sonra almış olabildikleri bilinmektedir.⁵² Öğle yemeği hızlı bir şekilde yenen bir atıştırmalıktı. Genellikle menü; ekmek, bir gece önceden kalan soğuk et, sebze, meyve, peynir ve şaraptan oluşmaktaydı. Bu yiyeceklerin yanı sıra, sokak satıcılarından alınan veya barlarda yenen sosis veya nohut çorbası gibi ucuz ve besleyici besinler de tercih edilirdi. Ilık nohut çorbası bir kuruş fiyatına ucuzdu. Tarlalarda çalışanlar veya çobanlar yiyeceklerini yanlarında götürürdü.⁵³

Cena, yani akşam yemeği günün en önemli öğünüydü. Akşam yemeği (cena), zorlu bir iş gününün ardından dinlenmek için yenilen sosyal öğündü ve saat 16:00'dan sonra herhangi bir zamanda yenirdi. Sekizinci veya dokuzuncu saat yaygındı ve saat 17:00 civarında yenirdi. Aile ve belki de birkaç misafir veya müşteriyle küçük özel akşam yemekleri yenirdi. Romalıların en önemli zaman dilimiydi (Fig. 6). Roma villalarında akşam yemeği için karakteristik olarak ayrılmış bir oda mevcuttur. Bu odaya Romalılar “triclinium” adını vermişlerdir (Fig. 7). Latin literatüründe, triclinium “üç kanepe” anlamında kullanılmaktadır. Bu öğün günün en uzun süren öğünü olmuştur.⁵⁴ Akşam yemeği üç çeşit yemekten oluşuyordu. Sebzeler, kabuklu deniz

⁴⁸ Dilek 2017, 12-17; Alkurt 2020, 2-3.

⁴⁹ Zeyrek 2011, 40, 45-47.

⁵⁰ Kapka 2019, 172; Alcock 2006, 183.

⁵¹ Alcock 2006, 1, 83.

⁵² Kapka 2022, 293-294; Kapka-Genç 2024, 774.

⁵³ Kapka 2019, 172; Alcock 2006, 183.

⁵⁴ Kapka 2019, 172; Alcock 2006, 184.

ürünleri ve yumurtadan oluşan ilk yemek (gustatio), tadımlık veya mezeydi. Ana yemek (prima mensae), muhtemelen otlar ve likamenle keskin bir şekilde tatlandırılmış kızarmış veya haşlanmış etler, kümes hayvanları, sosisler ve sebzelerden oluşuyordu. Son yemek (secundae mensae) genellikle tatlı yemeklerden oluşuyordu; balla tatlandırılmış küçük kekler, meyveler, yumurtalı muhallebi veya baklagillerden yapılan pudinglerdi. Tuzlu yiyecekler de içerebilirdi. Bu tuzlu yiyecekler arasında ise kabuklu deniz ürünleri, ıstiridye ve salyangoz sayılabilir. Yumuşak veya uzun süre dayanmayacak yemeklere özel bir ilgi duyulurdu. İçecekler herhangi bir yemekle birlikte alınabilirdi, ancak daha ölçülü olanlar ikinci yemeğe kadar içmemeyi tercih ederdi. Şarap suyla karıştırılırdı, çünkü sadece 7 barbar seyreltilmemiş şarap içerdi. Yemeğin ardından mütevazı bir eğlence, muhtemelen şiir okuyanlar, dansçılar veya müzisyenler gelebilirdi.⁵⁵

Antik Roma'da öğün yapısı zengin, sosyo-ekonomik düzeyine göre büyük farklılıklar gösteren bir yapıya sahiptir. Sabah, sade ama fonksiyonel; öğle molası hızlı ve pratik; akşamları ise sosyal statüyü gösteren büyük bir ritüel olarak şekillenmiştir. Özellikle zengin sınıf, yemek üzerinden kültürel prestij ve görkem yaratma yoluna gitmiştir. Üst sınıflar üç ana öğüne (ientaculum, prandium, cena) ve cena içerisinde gittikçe daha zengin üç aşamalı bir formata (gustatio, prima mensae, secundae mensae) yönelmiştir. Alt sınıflar ise daha temel, pratik yiyeceklerle yetinmiştir.⁵⁶

2.3. Giyim

Antik Çağ'da giyim, başlangıçta iklim koşullarına uygun olarak vücuda sarılan basit ya da iki parçalı modellerden oluşmuştur. Yalnızca bedenin örtülmesi işlevini gören dar giysiler zamanla yerini uzun ve dökümlü tuniklere bırakmıştır. Tunikler, zamanla bitkisel boyalarla renklendirilerek hoş bir görünüm elde edilmiştir.⁵⁷ Yunan giysi biçimlerine benzeyen Romalılarda giysiler tunik, stola, palla, toga ve pallum şeklindedir. Kuruluşundan itibaren sade olan Roma giysileri İmparatorluk zamanında gösterişli bir hale gelmiştir.⁵⁸ Roma'da giyim, bireyin toplumsal konumunu belirleyen en önemli unsurlardan biriydi. Togasının çeşitli biçimleri, kişinin Roma toplumundaki statüsünü ve işlevini gösterirdi (Fig. 7). Doğal, boyanmamış yünden yapılmış toga pura, vatandaşlığı belirtirdi. Bir kenarı mor bir bantla süslenmiş toga praetexta, bir yargıcı belirtirdi (Fig. 8). Toga pulla'nın koyu yünü yas anlamına gelirken, toga candidanın özel olarak beyazlatılmış yünü, makam arayan kişiler tarafından tercih edilirdi. Mor kenarlı toga praetexta giysisi ise kızlara ve yeni doğan çocuklara giyilirdi. Mor kenar, saflığı simgelemesinin yanı sıra, çocuğu müstehcenliğe veya uygunsuz davranışlara tanık olmaktan veya maruz kalmaktan koruduğuna inanılıyordu. Erkek çocuklar ise ergenlik çağına geldiklerinde özel bir törenle bunun yerine sade beyaz toga virilis giyerlerdi. Bu giysi yalnızca erkekler içindi; kadınların toga giymesi toplum tarafından hoş karşılanmaz, hatta fahişelikle ilişkilendirilirdi (Fig. 9). Antik Roma erkekleri tarafından da kullanılan toga praetexta bir statü ve güç göstergesi anlamına da gelmektedir.⁵⁹ Toga, Antik Romalıların giydiği giysiler arasında en karakteristik olanıdır. Vergilius, Romalılara *gens togata* (toga giyen insanlar) adını vermişti. Toga başlangıçta hem Romalılar hem de Etrüskler tarafından giyilmiştir; fakat Etrüskler giysiye tebenna adını vermişlerdi. Erken Roma dönemindeki toganın niteliği edebi referanslar aracılığıyla bilinmektedir. Ancak bazı Etrüsk sanat eserleri tebennayı tasvir etmektedir. Dikdörtgen Yunan himationın aksine, toga her zaman en az yarı eliptik ve

⁵⁵ Alcock 2006, 184.

⁵⁶ Kapka 2019, 173.

⁵⁷ Evecen-Ölmez 2014, 370.

⁵⁸ Evecen-Ölmez 2014, 373.

⁵⁹ Rothe 2020, 37; Stone 1994, 15.

yuvarlak uçludur. Başlangıçta hem erkekler hem de kadınlar tarafından giyilirdi ve bu nedenle erken dönem Romalıların ulusal giysisiydi.⁶⁰

Antik Romalı kadınların giysileri tunik, stola ve palladır. İç giyilen tunik, alt giysi olarak kullanılmış ve oldukça sade bir görünüme sahiptir. Genellikle yünden yapılan tuniğin ketenden yapılmış modelleri de mevcuttur. “Stola”, Yunanlı kadınların giydiği ionik chiton gibi oldukça uzundur. Dikiş gerektirmez, ancak klipsler ya da bronzlarla omuzlardan tutturularak giyilmektedir. Stolanın kol boyu dirsek hizasında bitmiş ve kalça veya bele bağlanan kuşakla stolaya bluz görüntüsü verilerek kullanılmıştır (Fig. 10). Alt sınıflardaki kadınların bu giysiyi giymelerine izin verilmemiştir.⁶¹ Palla, dış giysi veya mantoydu. Dikdörtgen şeklindeydi. Yunan himation'ına karşılık gelir ve hemen hemen aynı şekilde giyilirdi, sıklıkla başı örtmek için kullanılırdı. Üst sınıflardan kadınlar için pallanın malzemesi genellikle ince ve narindi. İlk dönemlerde yünden yapılırdı, ancak daha sonra ipek-yün veya ipek-keten gibi karışık kumaşlardan yapılırdı. Bazen saf ipekten yapılırdı ki bu büyük bir lükstü. İmparatorluk kadınları pallaya ek olarak yün, keten veya pamuktan yapılmış *dalmation* adı verilen bir giysi de giyerlerdi. Genellikle süslenirdi.⁶² Stola; evli, saygın Roma kadınlarının tercih ettiği bir giysiydi ve toplumdaki rollerine dair açık bir mesaj taşırdı. Stola giyen kadınlar, evli olduklarını ve erdemli bir yaşam sürdüklerini göstermek isterlerdi. Boşanmış dul kadınlar stola giyemezdi. Zengin bir kadın tarafından giyilen bir stola, etek ucuna dikilmiş, altına başka bir cüppe giyilmiş gibi görünen çok büzgülü, ayrı bir kumaş parçası olan bir limbusa eklenirdi. Bu anlamda giyim, kadının yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda ahlaki kimliğinin de bir temsili hâline gelmişti.⁶³ Antik Roma döneminde sıklıkla Romalı erkekler ve kadınlar tarafından kullanılan tunik, temel giysi formudur. Erkekler için tuniğin boyu baldır ortasındayken, bütün statüdeki kadınlar için yere kadar ya da ayak bileklerine kadar uzanıyordu. Etrüsklerde bol dökümlü ya da zaman zaman belde kuşakla birlikte kullanılan tunik, Roma’da keder, yas ya da dinsel törenler hariç daha çok kuşaklı modelleri kullanılmıştır.⁶⁴ Tunik sade ve rahat kullanımı nedeniyle Romalı erkek ve kadınlar için genellikle uyurken giyilen ya da içlik görevi gören bir giysi olmuştur. Fakat durumu olmayan köle sınıfının ise günlük kıyafeti görevi görmüştür. Sosyal statüden en alt katmandaki, erkekler boyanmamış, kaba yünden yapılmış basit bir tunik giyerlerdi. Tunüğün beline basit bir kemer takabilir veya kemersiz kullanılabilirdi. Bazı çalışan erkekler, tek omuzlu ve ekzomis adı verilen bir tunik giydiler. Orta sınıfların üyeleri ve daha zengin vatandaşlar, uzun bir pelerin olan bir toga olmadan dışarıda bir tunik giymezlerdi (Fig. 11).⁶⁵

Romalıların giydiği temel ayakkabı türleri, MÖ 509'da Roma Cumhuriyeti'nin kuruluşundan MS 476'da Roma İmparatorluğu'nun çöküşüne kadar çok az değişti. Temel açık hava ayakkabısı calceus olarak biliniyordu. Bu ayakkabı tüm ayağı kaplıyordu ve thong adı verilen deri bağcıklarla kapatılıyordu. Biraz daha hafif olan bir diğer açık hava ayakkabısı ise crepida olarak adlandırılıyordu. Ayağın yanlarını ve arkasını kaplıyordu ve birkaç farklı stilde yapılabilirdi. Romalılar ayrıca çeşitli çizme modelleri giyerlerdi. Yüksek, süslü bir çizme olan cothurnus, atlılar, avcılar ve bazı otorite figürleri tarafından statülerini göstermek için giyilirdi. Yüksek, süslü bir çizmeydi. Romalılar tarafından, günümüzde Fransa’da bulunan Galya olarak bilinen fethedilmiş bir bölgenin sakinlerinden benimsenen bir diğer çizme stili ise gallicae idi. Gallicae, iş ve soğuk havalar için yapılmış sağlam bir çizmeydi. Son olarak, Romalılar iç mekanlarda çeşitli ayakkabı modelleri giyerlerdi. En yaygın olanı solea veya sandaletti. Deri veya papirüs yapraklarından yapılmış hafif bir ayakkabı olan solea, ayağın üst

⁶⁰ Stone 1994, 13.

⁶¹ Evecen-Ölmez 2014, 374.

⁶² Fales 1917, 9.

⁶³ Kutlu AÖF, 9.

⁶⁴ Goldman 1994, 221.

⁶⁵ Deighton 1999, 5; Kutlu AÖF, 9.

kısından veya ayak sırtından geçen basit bir kayışla ayağa tutturulurdu. Diğer kapalı alan ayakkabıları arasında, bol bir deri terlik olan *soccus* ve çoğunlukla kadınlar tarafından giyilen tahta tabanlı bir sandalet olan *sandalium* bulunurdu (Fig. 12).⁶⁶

2.4. Hijyen ve Sağlık

Tarih boyunca büyük bir medeniyet olarak öne çıkan Antik Roma’da hijyen kelimesi Eski Yunancada “sağlık, sıhhat, sağlam vücut veya sağlıklı koşullar” anlamına gelen “*ὑγίεια*” kelimesinden gelmektedir. Fakat, Antik Romalıların günlük hayatlarında uyguladıkları hijyen pratikleri günümüz hijyen uygulamalarından oldukça farklıydı. Roma İmparatorluğu’nda insanlar temizlik ve hijyen konularına çok önem vermiş olsalar da günümüz hijyen standartlarına uygun bir yaşam tarzı sürdürmekte zorlanmışlardır. Bununla birlikte Yunan mitolojisinde yılan ile simgelenen hekim tanrı “*Asklepios*’un” kızı ve yardımcısı olan “*Hygieia*” sağlık tanrıçası olup insan sağlığı dışında hayvan sağlığı ile de ilgilenmiştir. Antik kaynaklar ışığında bir Roma vatandaşının kişisel hijyenini günlük hayatta tarihsel ve kültürel bir bakış açısıyla incelendiğinde, Antik Roma’nın yaşam tarzının benzersiz ve ilginç yönlerini ortaya koymaktadır.⁶⁷

Antik Romalı erkekler, sabahın ilk saatleriyle başlayan gün ile uyguladıkları hijyen pratikleri arasında, ilk olarak uyandıktan sonra soğuk su ile kısa süren temizlik işlemleri sonrasında günlük kıyafetleri olan togalarını giyerler ve diş temizliklerini bazı tariflere göre içerisinde diş tozları ve insan idrarı bulunan macunlar ile gerçekleştirmişlerdir. Kişisel bakım konusunda ise matem günleri hariç genelde sakalsızlardır.⁶⁸ Romalıların saçla ilgili bazı ilginç ritüelleri vardı. Saçlarını çok sık yıkamanın, onları gözetken ruhları rahatsız edeceğine inanıyorlardı. Antik Roma’da erkek saç modelleri oldukça basitti. MÖ 300 civarında tıraş bıçağının Roma’da kullanılmaya başlanmasından önce, erkekler hem saçlarını hem de sakallarını uzatırlardı. Ancak tıraş bıçağının kullanılmaya başlanmasından sonra, öne doğru taranmış kısa saçlar erkekler için en yaygın saç modeli haline geldi. Sezar olarak bilinen bu saç modeli, günümüzde de popülerliğini korumaktadır.⁶⁹ Erkeklerin günlük hayatlarında kullandıkları kıyafet olan togaların temizliği de önemli bir hijyen uygulamaları arasında yer almıştır. Antik kaynaklarda *fullonica*, *fullonium* ve *officinae fullonum* olarak isimlendirilen çamaşırhanelerde kıyafetler özenle yıkanır. *Fullo* adı verilen köleler bu çamaşırhanelerde kıyafetleri su, sabun, kil, kükürt, soda, nitrat, bitkiler ve üre (idrar) gibi pek çok temizlik ürünleri ile küvetlere koyup ayaklarıyla çiğneyerek temizlemişlerdir.⁷⁰

Romalı kadınlarda ise hijyen, bakım işleri yapan kölelerin görevleri; sabah efendi ve evin hanımı uyandıktan sonra onları yıkamak, giydirmek, saçını ve makyajını yapmak, vücuttaki tüyleri almak ve pedikür yapmaktır.⁷¹ Romalı kadınlar için saç oldukça önemli bir yer tutmuştur. Saçlar ne kadar bakımlı ve özenli ise statünün o kadar yüksek olduğunu göstermektedir. Sabahın erken saatlerinde mutfakta yakılan ateş yardımıyla ısıtılan saç maşaları ile köleler kadınların saçlarına şekiller verirdi. Saç konusunda kadınların başvurduğu bir diğer seçenek ise peruklardır (Fig. 13).⁷² Roma tarihinin ilk yıllarında, kadınlar saçlarını uzun ve çok sade kullanma eğilimindeydi. Ortadan ayırıp başlarının arkasında topuz veya at kuyruğu şeklinde topluyorlardı. Kadınların kıyafetleri oldukça sade kalsa da özellikle MÖ 27’de Roma İmparatorluğu’nun kuruluşundan sonra saç stilleri giderek daha karmaşık hale geldi. Özellikle saç şekillendirme konusunda eğitilmiş kölelerin yardımıyla saçlarını kıvrıp örüyor, başlarının

⁶⁶ Pendergast 2004, 198.

⁶⁷ Güçlü 2024, 437; Aldırmaz Ağartan 2009, 49-50.

⁶⁸ Deighton 1999, 5.

⁶⁹ Pendergast 2004, 183.

⁷⁰ Güçlü 2024, 438.

⁷¹ Aktaş 2022, 42.

⁷² Güçlü 2024, 439; Deighton 1999, 10-12.

üstüne ve arkasına yığıyor, bazen de çok basit başlıklarla sabitliyorlardı. Arkeologlar, Romalı kadınların mezarlarında saç bigudileri, tokalar ve kurdeleler de dahil olmak üzere çok çeşitli saç bakım aksesuarları keşfetmişlerdir.⁷³

Roma döneminde hijyen ve bakım konusunda, “Ovidius, *Ars Amatoria*’da kadınlara, sevgililerini ellerinde tutmak için bazı öğütler de vermektedir. Örneğin: “*Koltuk altılarınızın kokmasına, bacaklarınızın kıllarla pürüzlü olmasına izin vermeyin*” der. Ayrıca “*dişlerinizi beyaz tutun, kaşlarınızı doldurun ve güzel bir pembe ile cildinizi renklendirin*” diye ekler. Bir diğer kişisel bakım uygulamalarından olan vücuttaki istenmeyen tüylerden de çeşitli kurtulma yöntemleri olarak cımbız, ponza taşı ve reçine, kor haline getirilmiş ceviz kabuklarının vücutta gezdirilmesi uygulamaları dönem içerisinde sıkça uygulanan yöntemlerdendir.⁷⁴ Romalı kadınların çok genç yaşlarda anne olmaları oluşan sağlık problemlerinde büyük rol oynamış ve kadınlarda yaşanan erken yaş ölümlerinin önüne geçmek adına ebelerin özellikle kısa tırnaklı olmaları ve hijyen uygulamalarına dikkat etmeleri gerektiği söylenmiştir. Romalı kadınların hayatını olumsuz etkileyen bir diğer durum ise kırmızı ve beyaz kurşun içeren makyaj malzemelerinin kullanımı olmuştur.⁷⁵

Antik Roma’da tuvalet kullanımı iki farklı şekilde karşımıza çıkmaktadır. İlk evlerde kullanılan lazımlıklar, diğeri ise *latrina* olarak adlandırılan umumi tuvaletlerdir (Fig. 14). Evde tuvalet ise iki türde incelenebilir. İlk soyluların villalarında inşa edilmiş tuvaletler, diğeri ise alt sınıfın oturduğu bugünkü apartmanlara benzeyen çok katlı yapılarda (*insula*) yaşayanların kullandıkları lazımlıklar ve latrinalardır. Lazımlıklar ve latrinalar, Roma döneminin erken dönemlerinden başlayarak gelişimini sürdürmüş olsa da halkın geçmişten kalan alışkanlıklarını da bu dönemde sürdürdüklerini görmekteyiz. Evlerde sella pertusa, ya da matellio ve lasanum kullanılmaktaydı.⁷⁶ Antik Roma latrinaları, sadece birer tuvalet olmaktan öte, Roma İmparatorluğu’nun mühendislik becerilerini ve sosyal yaşamını yansıtan önemli yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu latrinalar, Roma şehirlerinde hamamların bir bölümü olarak ya da kentlerin işlek merkezlerinde bağımsız olarak inşa edilmiştir. Roma latrinaları genellikle taş ve mermerden yapılmış oturma alanlarına sahipti. Bu oturma alanlarının altında sürekli akan su kanalları bulunurdu, bu sayede atıklar hızla uzaklaştırılırdı. Latrinalar, toplu kullanım için tasarlanmış olup, sosyal etkileşimlerin de gerçekleştiği yerlerdi. Romalılar, mühendislik konusundaki ustalıklarını bu tuvaletleri sur tepelerine kadar çıkartarak göstermişlerdi.⁷⁷

Aynı zamanda Antik Roma’nın kanalizasyon sistemi de latrinalar da olduğu, o dönemdeki mühendislik ve şehir planlaması başarılarının önemli bir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Dönemin kanalizasyon tanımı “*Yakın akarsu ya da denize dökülmesi için bir şehrin pisliklerinin ve sularının aktığı, çoğu kemer şeklinde, geniş yer altı kanalı*” şeklindedir. Şehirlerdeki atık su ve yağmur suyunu kontrol etmek, yönetmek amacıyla geliştirilen bu sistem, Roma İmparatorluğu’nun farklı bölgelerinde kullanılmıştır.⁷⁸ Bunlardan en büyüğü *Cloaca Maxima*, dünyanın en eski kanalizasyon sistemlerinden biri olarak bilinir ve adını Roma lağım tanrıçası *Cloacina*’dan alır. Bu sistem, Roma Krallık dönemine kadar uzanan köklü bir tarih ve mühendislik mirasına sahiptir. İnşası, MÖ 600’lü yıllarda Roma kralı Tarquinius Priscus tarafından başlatılmıştır.⁷⁹ Romalıların yaşamı üç ayrı dönem olarak değerlendirilebilir. Sokaklarda yer alan çişlikler ve sokağa boşaltılan metilla adı verilen lazımlıkların kullanıldığı ilk dönem, latrinaların ve kanalizasyon sistemlerinin yapıldığı ikinci dönem ve caddelerin yanı

⁷³ Pendergast 2004, 184.

⁷⁴ Güçlü 2024, 440.

⁷⁵ Deighton 1999, 12.

⁷⁶ Deighton 1999, 20-21; Sözen 2018, 32.

⁷⁷ Sözen 2018, 31-32.

⁷⁸ Sevimli 2005, 70.

⁷⁹ Deighton 1999, 22.

sıra konutlarda da latrinalarının olduğu üçüncü dönemdir. Bu yapılar, sadece bir ihtiyacı gidermek için kullanılan mimari yapılar olmalarının dışında, aynı zamanda görkemli yapıları ile Roma İmparatorluğunun sosyal yaşamının bir parçasıydı. Latrinalar, Roma toplumunun sosyal etkileşimlerinin gerçekleştiği yerler olarak da önemli bir rol oynamıştı.⁸⁰

Gün doğumuyla işlerine başlayan Roma halkı, öğlen saatlerine doğru işlerini bitirip hamamlara giderdi (Fig. 15). Halk, biten işlerin ardından sıra eğlenmeye ve dinlenmeye giderdi. Hamamların temizlendiği ve hazır olduğu çatılarında yer alan çanların çalmasıyla halka duyurulurdu. Roma hamamlarında sıcak, soğuk, ılık banyolar ve servis mekanları dışında en önemli mekanlardan biri de büyük avlular olmuştur. Eski Yunan'da palaestra denilen, dikdörtgen ya da kare şeklindeki bu geniş alanlarda çeşitli oyunlar oynamanın yanı sıra spor da yapılırdı. Güreş, boks, disk atmak, ağırlık kaldırmak, çeşitli top oyunları oynamak banyo öncesi yapılan temel sporlardı. Hemen hemen tüm Romalı erkekler bu etkinliklere katılır, bazı kadın sporcular da antrenman yapmak için palaestrayı kullanırdı. Sporun hemen ardından, yanlarında kölelerini de getiren kişiler zeytinyağı sürdürüp strigil adı verilen metal araçla vücut kirlerinden arındırma işlerini yaptırırdı. Hamamlara giriş ücretliydi, ama ödenen ücret son derece azdı. Erkeklerin işte olduğu saatlerde yani sabahdan öğleye kadar olan sürede kadınlar hamama gelirdi. Fakat onlar erkeklere göre iki kat daha fazla ücret öderdi.⁸¹

Roma Hamamları, Yunan hamamlarından etkilenmiş fakat İmparatorluk dönemi ile daha da geliştirilerek günümüze kadar taşınmıştır (Fig. 16). İmparatorluk döneminde hamamlar halka açık hale gelmiştir. Roma için önemli bir mimar olan Sergius Orata ilk kez sıcak havayla merkezi ısıtmayı ortaya çıkararak Roma'da hamamların gitgide yaygınlaşmasına sebep olmuştur. Altıtan ısıtmalı hamamların iç tasarımı, mimarisi sanat tarihi bakımından önemli ve değerli bir yere sahiptir.⁸² Roma hamamları, mühendislik ve mimarlık açısından oldukça ileri düzeydeydi. Hamamların ısıtma sistemleri, yer altı kanalları ve duvar içi borular aracılığıyla sıcak su ve buhar sağlanarak çalışırdı. Bu sistemler, hamamların farklı bölümlerinde uygun sıcaklıkların korunmasını sağlardı. Özel kişilere ait genelde büyük kentlerde mahalle aralarında yer alan halka açık “*balnae*” daha basit ve simetrik olmayan mimari özelliklere sahiptir. İmparatorluk hamamları “*thermae*” iç dekorasyonunda mozaikler, mermer kaplamalar ve heykeller gibi süslemeler kullanılırdı, bu da hamamların estetik açıdan zengin olmasını sağlardı.⁸³ Hamam yapıları, İmparatorluk dönemi ile görkemli kamu binaları haline gelmişlerdir. Bu binalar; *palaestra* (açık bir avlu olan spor alanı), *apodyterium* (yıkama öncesi elbiselerin değiştirildiği soyunma odası), *frigidarium* (oturma sıralarının bulunduğu soğukluk bölümü), *tepidarium* (içinde genellikle bir havuzun bulunduğu ılıkılık mekânı) ve *calidarium* (sıcak sauna hücrelerinin de yer aldığı asıl yıkama bölümü) kısımlarından oluşurdu.⁸⁴

Hijyeni büyük bir kültür haline getiren Antik Roma, tıpkı kendisinden önceki Yunanistan ve Mısır gibi, tıp ve sağlık çalışmalarına büyük önem vermiştir. Romalılar, tedaviye odaklanmak yerine hastalıkları önlemek için yeni yöntemler aramayı tercih etmişlerdir. Bu yaklaşım, halk sağlığı tesislerine vurgu yaparak kendini göstermiştir. Hastalıkların ve tedavilerin çoğunluğu dinsel ağırlıklı ilkel tıp yöntemleri olmuştur. Roma tıbbı, Yunan tıbbından büyük ölçüde etkilenmişti. Hipokrat, Galen, Morcellus gibi ünlü hekimler, tıbbi bilgilerini Roma'ya taşıyarak tıbbın gelişimine katkıda bulundular. Roma'da tıp hem pratik hem de teorik olarak gelişmişti.⁸⁵ Hastalıkların zaten tanrılar tarafından insanlara verildiğine inanılmış ve bu bağlamda geniş çaplı araştırmalar yapılmamıştır. Bu nedenle hastalıkları tedavi

⁸⁰ Sevimli 2005, 71.

⁸¹ Say Özer 2011, 50.

⁸² Polat 2022, 1088.

⁸³ Ertuğrul 2009, 244.

⁸⁴ Ertuğrul 2009, 245.

⁸⁵ Gökçe-Üvey 1998, 518-519.

etmek için çeşitli yöntemler kullanıyordu. Bitkisel ilaçlar, büyü, diyet ve yaşam tarzı önerileri, tedavi yöntemleri arasında yer alıyordu. Hekimlere verilen önem tıbbi gelişmelere göre daha yavaş ilerlerken sağlık sorunlarına müdahale ve tedavi yöntemlerini uygulayan genellikle aile reisidir.⁸⁶

Roma'da sağlık hizmetleri hem kamusal hem de özel hastaneler aracılığıyla sağlanıyordu. Askeri hastaneler (valetudinaria), yaralıları bakmak için görevlendirilen askeri tıp uzmanları veya düzenli bir tedavi genelgesi olup olmadığı bilinmemektedir. Buna göre hekimlerin varlığı üst düzey askeri görevlilere hizmet ile sınırlıdır. Tedavisi ağır ve sağlık durumu ciddi askerlerin ilkyardımları ise, Roma'nın müttefik şehirleri tarafından verilmekte olup, sivil hanelere dağıtılan yaralı askerler ilk olarak buralarda tedavi edilirdi. Ayrıca, büyük şehirlerde halkın sağlık hizmetlerine erişimini sağlayan kamusal sağlık kurumları bulunuyordu. Yaralı askerlerin tedavisi için sistematik ilk gelişimler ise Cumhuriyetin geç dönemlerinde başlamıştır. Buna göre Caesar askeri amaçları doğrultusunda, lejyonlarını böyle durumlarda durdurmuştur.⁸⁷ İmparatorluk dönemi ile tıbbi uygulamalar daha da gelişmiş özellikle Galen'in öğretilerinden ve Yunan tıp teorilerinden yetişmiş Yunan hekimlerdir. Roma'da imparatora ve seçkin tabakaya hizmet eden özel hekimler bulunmuştur. Bitkisel ve ritüellere dayanan tedaviler yerini zamanla ilaç ve cerrahi tedavilere bırakmıştır.⁸⁸

Roma İmparatorluğu'nun genişlemesi ve ticaret yollarının gelişmesi devletin büyümesinin bir göstergesi olmasının yanı sıra, hastalıkların hızla yayılmasına da neden olmuştur. Bu hastalıklar hem sosyal hem de ekonomik açıdan büyük etkiler yaratmıştır. Roma'nın salgın hastalıklarla mücadelesi, tıbbi bilgi ve uygulamaların yanı sıra kamusal sağlık önlemleriyle de şekillenmiştir. Özellikle şehirlerdeki yoğun nüfus ve hijyen koşullarının yetersizliği, salgınların yayılmasını kolaylaştırmıştır. Roma'da en sık görülen salgın hastalıklar arasında veba, sıtma, tifo, tüberküloz (cüzam), skorbüt gibi hastalıklar yer almaktadır.⁸⁹

2.5. Eğlence

Antik Çağ medeniyetlerinde eğlence kültürü, geniş bir yelpazede sosyal yaşamın önemli bir yerini kapsamaktadır. Etrüsk, Hellen ve Roma gibi medeniyetlerde, yarış niteliğinde oyunlar ve festivaller toplumlarda kültürleşmiştir. Hellen toplumunda yarış amaçlı oyunların olduğu festivallere, yarışma anlamına gelen “agon” denilmektedir. Roma toplumunda ise yarış amaçlı oyunların yapıldığı festivallere “Ludi” ismi verilmiştir. Agonlar dini ritüellerle ve kutsal inançla bağdaştırılıp bedensel ve sanatsal olarak iki gruba ayrılmıştır. Ludiler ise tiyatro oyunlarını, gladyatör dövüşlerini, hayvan gösterilerini ve araba yarışlarını içinde bulunduruyordu. Ludilerin Agonlardan en büyük farkı; Agonlarda eğitim, Ludilerde dövüş ve yarışmanın ön planda olduğu görülmektedir.⁹⁰ Antik Yunan ve Roma'da eğlence kültürü haline gelen oyunlar, festivaller, drama gibi eğlence içerikleri sosyal ve günlük yaşamın önemli bir parçasıydı. Antik Roma'da yemeklere, ziyafetlere, şenlik ve festivallere katılıma özen gösterilir, bu tarz faaliyetler eğlenmenin yanı sıra içerisinde kutsal bir amaç taşırdı. Bu nedenle etkinliklere katılmayanlar için tanrısal bir ceza öngörülmüş ve eğlencelere katılım neredeyse zorunlu bir hale getirilmiştir. Romalılar boş zamanı değerlendirirken, Yunanlar ruhsal eğlence amacıyla felsefe gibi zekâ ve zihin gerektiren aktiviteler yerine bedensel aktivitelerin yer aldığı daha pratik oyunlar ve aktiviteler geliştirmişlerdir (Fig. 17).⁹¹

⁸⁶ Albayrak 2014.

⁸⁷ Özdemir 2024, 332-333.

⁸⁸ Gökçe-Üvey 1998, 518-519.

⁸⁹ Dikyol-İşbilen 2021, 933-938.

⁹⁰ Yaran 2022, 12.

⁹¹ Demirtaş 2025, 21.

Antik Dönem’de çoğu spor gibi atlı araba yarışları da din ile ilgiliydi. Yazılı kaynaklarda Romalılar Circus’u güneş tanrısına adanmışlar ve güneş tanrısı sanatsal betimlemelerde atların çektiği bir arabayı sürerken gösterilmiştir. At yarışı erken dönemlerde Campus Martius’ta yapılırken, Roma’da yapılan en büyük araba yarışları Circus Maximus’ta yapılmıştır (Fig. 18). Bu yarışlardaki Etrüsk, Yunan ve Latin etkilerinin olduğu bir tartışma konusu olmuştur.⁹² At yarışları ritüelinin Etrüsklerde ve Yunanlılardaki işlevi ölümün izlerini silmek, ölüleri ve tanrıları ölüm duygusundan uzak tutmak olmuştur. Batı ve Doğu medeniyetlerinde at cenaze gelenekleri ve mitleriyle ilişkili olmuştur.⁹³ Roma eğlence kültürünün en merkezi unsurlarından biri Circus Maximus’ta düzenlenen at arabası yarışlarıydı (Fig. 19). Circus Maximus (Latince: “En Büyük Sirk”), Roma’nın en eski ve en büyük hipodromudur. Yarışlar genellikle dört büyük takım Maviler, Yeşiller, Kırmızılar ve Beyazlar arasında yapılırdı. Mor ve altın rengin dahil edilmeye çalışmasına rağmen gruplar arası ana rekabet mavi ve yeşil takımlar arasında olmuştur.⁹⁴ Araba yarış günleri, şafak vakti güneş doğmadan Roma toplumu gösteri yerine akın etmiş ve yarışın sonucu hakkında yapılan tartışmalar sebebiyle uykusuz geceler geçirmişlerdir. Antik Yunan toplumuna göre Romalılar atlı araba yarışlarına daha çok önem vermişlerdir. Roma toplumundaki tüm eğlence faaliyetleri arasında en popüler, en eski ve uzun ömürlü olanı atlı araba yarışları olmuştur. Bir gündeki yarış sayısı, zamana, yere ve oyun sponsorunun sağlayacağı imkanlar gibi bir dizi faktöre göre değişmiştir. 4. yy’ın ortasına ait bir yazıtta, bir takvim yılında 66 oyun günü ve bir oyun gününde yaklaşık 24 at arabalı yarış yapıldığı kaydedilmiştir.⁹⁵ Yarışlarda insanların bir araya gelmesiyle toplumsal birlik sağlanmış, gerilim ve bastırılan birçok sorunun ortadan kalkması sağlanmıştır. Circus Maximus, Antik Roma’nın en büyük stadyumlarından biri olup, 150.000’in üzerinde seyirci kapasitesiyle antik dünyanın en büyük stadyumlarından biri arasında sayılmaktadır. Bu kapasite ile halk üzerinde önemli bir yer tutmuş ve büyük etki yaratmıştır.⁹⁶

Romalı şair Iuvenalis’in (MS I-II. yüzyıllar) Roma uygarlığında yer almayan ve yalnızca venatolarda katletmek için değil Romalı aristokratlar tarafından bir saygınlık göstergesi olarak himayelerinde bulundurdıkları egzotik hayvanlar için “*Bizim göğümüzün altında yetismeyen*” sözleri antik kaynaklarda yer almaktadır. Bu doğrultuda Romalıların ilk hayvan koleksiyonlarının izlerine Cumhuriyet döneminde rastlanmaktadır. Dönemin zengin elitleri, dört ayaklı egzotik hayvanlar için “*Leporaria*” ve “*Roboraria*”, kuşlar için “*Aviaria*” ve balıklar için “*Piscinae*” inşa ettirmiş, bu yaşam alanlarında çok sayıda egzotik hayvan barındırmışlardır.⁹⁷ Festival günlerinde ya da resmî tatillerde yapılan gösterilerin en dikkat çekici türlerinden biri, “*venationes*” olarak bilinen vahşi hayvan dövüşleriydi (Fig. 20). Roma’ya ilk olarak Kartaca’dan ganimet olarak getirilen fil ve diğer vahşi hayvanların zafer alayı gösterilerinde yer alması ile başlamıştır. Cumhuriyet döneminde Ludi’ye katılan ve Circus Maximus’ta yapılan venationes, İmparatorluk Devri’nde munera’nın tamamlayıcı unsuru olmuştur. Genellikle sabah Amfiteyatrolarda başlayan gösteriler egzotik hayvanlar birbirleriyle, suçlularla ya da gladyatörlerle dövüştürülürdü.⁹⁸

Roma eğlence kültürünün en ilgi gören ve dikkat çeken unsurlarından biri Gladyatör dövüşleridir. Gladyatör sözcüğü Latince “kılıç” anlamına gelen gladius sözcüğünden türemiştir. Antik Yunan’da kılıç kelimesinin “*hoplamachos*” veya “*monomachos*” kelimelerine karşılık geldiği ve kılıç kullanarak dövüşen gladyatörlere bu ismin verildiği fikri öne sürülmüştür. Gladyatör dövüşleri, Roma imparatorları ve Romalı Aristokratların propaganda aracı olarak

⁹² Yıldızıturan 2019, 31.

⁹³ Altunbeğ Turgut 2022, 120.

⁹⁴ Koca- İmamoğlu 2025, 309.

⁹⁵ Mutlu 2024, 215.

⁹⁶ Akkurt-Şifonoroğlu 2023, 95.

⁹⁷ Uçar 2022, 324.

⁹⁸ Gezer 2019, 3.

kullanılmıştır.⁹⁹ Gladyatör oyunlarının Roma toplumunda büyük bir yer alması ve Roma toplumunun gladyatör oyunları (Fig. 21) ile tanışmasını Athenaios, Damaskoslu Nikolaos adlı eski bir tarihçinin araştırmasından öğreniyoruz. Araştırmada; Romalılar'ın gladyatör oyunlarını Etrüskler'den etkilenecek aldıklarından bahsedilmektedir. Fakat, Etrüsk kalıntılarındaki şimdiye kadar gladyatör oyunlarına ait bulgulara rastlanmamıştır. Etrüskler bu dövüşü ölü defnetme törenlerinin bir parçası olarak ölüm kültü olarak anlam yüklemiş ve kabul etmişlerdir. MÖ III. yüzyılın ilk yarısında gladyatör dövüşleri Romalılar'a bu şekliyle geçmiştir. Roma'da gerçekleştirilen ilk gladyatör dövüşü MÖ 264 tarihinde yapılmış olup; Iunius Brutus Pera'nın oğulları Marcus ve Decimus, babalarının cenaze töreninde, ticari bir pazar yeri olan Forum Boarium'da gladyatör dövüşü organize etmişlerdir.¹⁰⁰ Roma toplumunda düzenlenen bu etkinlikler askerlik müessesini popüler hale getirmiş ve halkı orduya katılmaya teşvik etmiştir. Roma senatosunun almış olduğu karar ile halkı askerliğe özendirerek Yunan kökenli oyunlardan uzaklaştırma amacı güdülmüştür. Romalılar gladyatör dövüşleri için "*leges gladiatoriae*" adında yasalar düzenlemiştir. Bu yasalar dövüşleri düzenleyen kişilerin sorumluluklarını, oyunların kurallarını belirlemiştir.¹⁰¹ Gladyatörler toplumun alt sınıflarına ait bireylerdi: savaş esirleri, suçlular (damnati), köleler ya da özgür ama borç içinde olanlar şeklindedir. Bu kişiler gladyatör okullarında, *doctore* veya *Magister* denilen eğitmenler tarafından eğitilirdi. Ölüm cezası (*noxii*) almış suçlular zorla eğitim aldırılarak gladyatör yapıldı ve bunlara *ad gladium* adı verildi. Köle sahipleri ise kölelerini para karşılığı gladyatör olarak dövüştürür ve kazanan kölenin parasını sahibi alırdı. Ancak zamanla, bazı gladyatörler halk arasında kahraman statüsü kazanmışlardır ve zamanla kurulan gladyatör okullarına (*ludi*) bazı özgür yurttaşlar da katılmayı tercih ederek, gladyatör olarak kendilerini yetiştirmişlerdir.¹⁰²

Antik Roma yazarlarına ait kaynaklarda, nadir olsa da genellikle erkeklerle özdeşleştirilen bir gösteri biçimi olan gladyatör dövüşlerinde zamanla kadın gladyatörlerin (*gladiatrices*) de olduğu hakkında görüşler yer almaktadır (Fig. 22). Kadın gladyatör varlığı da arkeolojik veriler ışığında tarihsel belgelere dayandırılarak doğrulanmaktadır. Roma toplumunda sayıca her ne kadar az olsalar da kadın gladyatörler, cinsiyet rolleri ile hem eğlence anlayışını hem de toplumsal rollere dair sınırlarını anlamak açısından önemli bir örnek sunmaktadır. Romalı tarihçi Dio Cassius'a göre İmparator Nero (MS 54–68), annesinin ölümü için yaptığı ve birkaç gün süren büyük festivalde, gösterici ve gladyatör dövüşçüsü birçok kadının olduğunu belirtilmiştir.¹⁰³ Kadınların arenalarda gladyatör olarak dövüşmesi, soylu kadınların statülerini tehlikeye atması sebebiyle hoş karşılanmamış ve birçok antik yazar tarafından eleştiri konusu olmuştur. Bu nedenle zamanla artan kadın gladyatörler engellenmek istenmiş fakat seyirciler tarafından büyük ilgi ile izlenen kadın gladyatörlerin dövüşü, onları farklı ve eğlenceli bir performans unsuru olarak değerlendirmiştir. Bu durum Roma'daki eğlencenin sadece savaşçılık değil, aynı zamanda cinsiyet rollerinin tersyüz edilmesi yoluyla da işlediğini göstermektedir.¹⁰⁴

Yunan topraklarında yayılarak ilerleyen Antik Roma uygarlığı diğer kültürler gibi tiyatro alanında da yenilikçi bir yaklaşımı benimsemeyerek Antik Yunan sanatından da etkilenmişlerdir. Roma tiyatrosunda Antik Yunan etkilerinin olduğu ve taklit edildiği görülmektedir. Antik Yunan tiyatrosunda olduğu gibi Roma tiyatrosunda da eğitici işlevden bahsetmek mümkündür. Fakat Antik Yunan'da tiyatroya yüklenen eğitici işlevin yanı sıra görülen estetik kaygı, Roma'da yerini pratik yarara bırakmıştır. Antik Roma tiyatrosunda

⁹⁹ İlgün 2023, 27.

¹⁰⁰ Gezer 2019, 2.

¹⁰¹ İlgün 2023, 27.

¹⁰² Yaran 2022, 16.

¹⁰³ Karakoç 2015, 156.

¹⁰⁴ Bulduk 2022, 60; Çoksolmaz-Yiğitpaşa 2025, 50-65.

insanları aile ve toplum konularında bilinçlendirmek amacıyla Antik Yunan komedyalarını kendilerine uyarlayarak halkı eğitmeyi amaçlamışlardır. Bundan dolayı halk, toplum kurallarına uyumlu olmayı, din ve devlete karşı sorumluluklarını bilerek, itaat etmeyi öğrenmektedir (Fig. 23).¹⁰⁵

Antik Roma’da hamamlar (thermae) yalnızca temizlik ve hijyen amacının yanı sıra kültürel açıdan değerlendirildiğinde sosyalleşme alanlarının ve eğlence hayatının da merkezlerinden biri olarak kullanılmıştır. Romalılar öğleden sonra ve akşam saatlerini temizlenmenin yanı sıra eğlenme amacıyla hamamları tercih etmişlerdir. Hamam eğlenceleri genellikle fiziksel, sosyal ve sanatsal yönler taşıyordu. Hamam içerisinde yıkanmalar, masajlar, müzik dinletileri, spor müsabakaları, şiir okumaları, oyunlar ve flörtleşmeler gibi faaliyetler önemli bir hale gelmiştir.¹⁰⁶ Halka açık yerler Romalılara, ev içi sefaletten bir kaçış sağlamıştır. Hamamlar da bu kültürün bir parçası olarak halk tarafından bir sığınak olarak görülmüştür. Roma dünyasında banyo yapmak sadece yıkanmaktan ibaret olmadığı gibi bu durum Eski Roma’da banyo ritüeli olarak bilinen bir kültürü de yansıtmaktadır.¹⁰⁷

Antik Roma din ve ritüel konusunda, krallık ve cumhuriyet döneminde Etrüsk inançlarından etkilenmiş ve onlardan birtakım özellikler almıştır. Roma dini, MÖ 3. yüzyıldan itibaren Hellen etkisi altına girerek Hellen tanrılarını benimsemiştir. Tanrılar Roma dinine uyarlanmış, mitoslar devletin politikasına göre geliştirilmiş, adetler ve festivaller de bunların yanında Roma kültürüne taşınmıştır. Benimsenen bu festivaller de Hellen adetleri ile Roma adetleri iç içe girerek kutlamalar ve ritüeller gerçekleştirilmiştir. Bu festivaller Roma’da çok önemli bir kültür haline gelmiştir.¹⁰⁸

En ünlü Roma festivaline, tarım tanrısı Saturnus onuruna kutlanan Saturnalia (17-23 Aralık) adı verilmiştir (Fig. 24). Bu festivalde köleler ve efendileri geçici olarak yer değiştirilerek toplumun hiyerarşik düzenini tersyüz edilirdi. Bu durum, Roma toplumunda yer alan yapısal eşitsizliklerin geçici ve kısa süreli de olsa değişmesiyle toplum düzenini dengeleme işlevi gören bir “sosyal denge” olarak değerlendirilmiştir. Vestalia (7-15 Haziran), Roma’nın kutsal ateşini koruyan Vesta rahibeleri (Vestal Virgins) bu festivalin önemli unsurlarıdır. Bu kutlamalar sırasında kadınlar ev içi saflık ve doğurganlık konularıyla tapınağa gelerek tanrıçaya adaklar sunarlardı. Bu durum, Roma’da aile kurumunun ve ev kültürünün dini önemini yansıtır. Evde huzursuz ruhları yatıştırmak ve evdeki bereket ve huzuru arttırmak amacıyla yapılan Lemuria (9, 11, 13 Mayıs) festivali, bir atalar kültü etkinliği olarak bilinmektedir (Fig. 25).¹⁰⁹ Bir Roma ailesinde gün sonunda birlikte yemek yemesi bir eğlence biçimi sayılırdı. Özellikle akşam saatlerinde yenilen yemek *cena* ya da özel günlerde aile sofraları genişletilir, yakın akrabalar ya da komşular da davet edilirdi.¹¹⁰

3. Sonuç

Antik Roma hem siyasi, politik, coğrafik konumu ve askerî kurumlarıyla hem de günlük yaşamdaki pratikleriyle dünya tarihine yön veren bir uygarlık olmuştur. Antik Roma’da günlük yaşam; siyasi yönetimin, toplumsal sınıf yapısının ve kültürel etkileşimlerin bir ürünü olarak çeşitlilik arz etmektedir. Barınmadan beslenmeye, giyimden eğlenceye, eğitimden aile yapısına kadar her alan, Roma toplumunun politik düzenini ve sosyal yapısının temel unsurları olarak ele alınabilmektedir. Toplumu oluşturan kadınlar, erkekler ve kölelerin günlük yaşamdaki rollerinde görülen ayrışmalar, Roma toplumunun çok katmanlı yapısını ortaya koymaktadır.

¹⁰⁵ Semercioğlu 2025, 25.

¹⁰⁶ Ürük 2016, 190.

¹⁰⁷ Kaya vd. 2023, 16.

¹⁰⁸ Yaran 2022, 2.

¹⁰⁹ Karakuş 2016; Yaran 2022.

¹¹⁰ Kapka 2019, 171-172.

Aynı zamanda günlük yaşam içerisindeki uygulamalar Mısır ve Yunan uygarlıklarıyla kurulan etkileşimler sonucu çeşitlenmiştir. Antik Yunan'ın entelektüel mirası ve Antik Mısır'ın tarımsal zenginliğiyle bütünleşen Roma kültürü, Akdeniz dünyasında eşine az rastlanır kendine özgü bir toplumsal yaşam modeline sahip olmuştur. Bu bağlamda günlük yaşam, kültürel alışveriş sonucu farklı uygarlıklardan etkilenmiş, sınıfsal ve cinsiyet temelli hiyerarşiler çerçevesinde şekillenmiştir.

Antik dönem uygarlıklarında, cinsiyet ve statü, toplumların sosyal yapısında farklılıklar oluşturmaktadır. Bu farklılıklar, günlük yaşam pratikleri arasında yer alan barınma, beslenme, giyim, eğitim, sağlık, geçim kaynakları gibi konularda da görülmektedir. Antik Roma, Yunan ve Mısır'da soylular, halk ve köleler arasında barınma ihtiyaçlarını giderdikleri evler de çeşitlilik ve farklılık göstermektedir. Statünün ön planda olduğu Roma toplumunda, domus, villa orta ve üst sınıfın iktidar ve prestij göstergesi iken; insula ve köle odaları alt sınıfın sıkışık yaşamını yansıtmaktadır. Yunan toplumunda ise üst sınıf avlulu taş evlerde, köleler ise ek odalarda veya barakalarda yaşamaktaydı. Antik Yunan ve Antik Roma evleri, her iki toplumun yaşam biçimini ve değerlerini ortaya koyan önemli birer delil niteliğindedir. Yunan evleri daha çok içe dönük ve sade bir düzeni yansıtırken; Roma evleri dışa dönük, gösterişli ve toplumsal statünün bir ifadesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Antik Yunan evleri genellikle oval tabanlı birkaç odadan oluşan basit meskenlerdir. Sokaktan bakıldığında dış cepheleri oldukça sade olup yüksek duvarlarla çevrilidir. Evlerin merkezinde avlu (atrium değil, "aule") yer alır, yaşam daha çok bu iç avlu etrafında şekillenmiştir. Kadınların ve erkeklerin yaşam alanları ayrılmıştır. Yunan evlerinde dekorasyon sade; toplumun kamusal yaşamı daha çok agorada ve dış mekânlarda geçtiği için evler kişisel yaşamın geri planda tutulduğu, mahremiyetin ön planda olduğu alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Antik Roma evleri, barınma kültürü özellikle varlıklı sınıflarda, ihtişamın ve toplumsal prestijin simgesine dönüşmüştür. Roma evleri atrium adı verilen avlu etrafında şekillenmiştir. Atrium, misafirlerin karşılandığı ve ailenin toplumsal statüsünü yansıttığı için süslemeler, heykeller ve mozaiklerle zenginleştirilmiştir. Roma evlerinde ayrıca geniş yemek odaları (triclinium), misafir salonları ve bahçeler (peristylum) bulunmaktadır. Roma evleri Yunan evlerinden farklı olarak daha büyük, daha işlevsel ve dışa dönük özelliklere sahipti. Özellikle aristokrat kesime ait villalar, mimari açıdan bir güç ve zenginlik göstergesiydi.¹¹¹ Paleolitik dönemden itibaren Nil Nehri'nin kıyısına inşa edilen köylerde yaşayan Mısır toplumundaki insanlar ailenin toplumun temeli olduğunu bilmekte ve yaşantılarını bu temele göre uyarlamaktaydılar. Özellikle Mısır toplum yaşamının vazgeçilmez parçası olan dini anlayış da aile odaklı gelişmiştir.¹¹² Antik Mısır'da evler genellikle Nil çevresinde bolca bulunan kerpiç tuğladan inşa edilmiştir. Halkın büyük kısmı tek odalı, düz damlı ve serinlik sağlayan sade evlerde yaşarken, soylular geniş avlulara, sütunlu salonlara ve duvar resimleriyle süslenmiş konutlara sahip olmuştur. Antik Mısır'da da barınma sınıf ayrımını yansıtmaktadır; ancak kadın ve kölelerin daha özerk yaşam alanları bulunur. Kraliyet sarayları ve zengin evler gösterişlidir. Köylüler ve köleler tek odalı kerpiç evlerde barınır, ancak Roma'ya kıyasla yaşam koşulları daha esnektir.¹¹³ Antik Roma'nın mühendislik ve gösteriş açısından önde olduğunu, Yunan toplumunun, sosyal mekân düzeninde farklılaşıp sadeliğin görüldüğünü, Antik Mısır'ın ise doğal çevre koşullarına uyumlu bir barınma kültürüne sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Antik dönem toplumlarında, giyim, yalnızca fiziksel örtünme değil, toplumsal statü, cinsiyet ve kültürel kimlik göstergesi olmuştur. Statü; Roma'da toga ve stola, Yunan'da chiton ve peplos; Mısır'da keten ve aksesuar ile gösterilmektedir. Üst sınıf, sahip olduğu statüyü, Roma, Yunan ve Mısır'da lüks kumaş ve süslerle kendini göstermiştir. Roma'da toga rengi,

¹¹¹ Blanck 1999, 37-86.

¹¹² Babila 2015, 8.

¹¹³ Freeman 2003, 59, 200.

Yunan'da chiton kumaşı, Mısır'da keten kalitesi ve aksesuar prestij göstergesi olmuştur. Orta sınıf ve köleler ise sade, işlevsel giyinir; lüks ve renk sınırlıdır. Alt sınıf ve köleler tunik gibi en basit giysileri giyer, süs ve mücevher kullanımı yok denecek kadar az ya da hiç olmamıştır. Her üç uygarlıkta kadın giysileri, uzun ve dökümlü; üst sınıfta mücevher ve saç aksesuarlarıyla zenginleştirilmiştir. Erkek giysisi statüye göre değişmektedir; Roma'da toga, Yunan'da himation, Mısır'da kilttir. Alt sınıfta cinsiyet farkı neredeyse yoktur; her iki cinsiyet de işlevsel basit giysilerle sınırlı kalmıştır. Roma ve Yunan da süslenme oldukça önemli bir yere sahipken Antik Mısır'da süslenme temel bir ihtiyaç olarak görülmektedir. Toplumlar arasında etkileşim olduğu kadar farklılaşma da vardır. Erkeklerde toga rengi ve kumaş kalitesi statü göstergesi iken Yunan da kumaş kalitesi ve chiton uzunluğu, Mısır'da ise giyilen kısa kilt 'in keten olması ve altın ya da taş gibi bir aksesuarlarla süslenmesi statü göstergesi olmuştur. Kadınlar da ise bu durum üç toplum içinde benzer ve ortaktır. Roma'da giyilen uzun, dökümlü stola ve palla (palla Yunan'da giyilmiştir), Yunan'da özel kumaşla yapılmış, yine uzun ve dökümlü peplos, Mısır'da ise uzun robe benzeri elbise bol mücevher ve altın takılar saç ve makyaja verilen önem, özen toplumların ortak noktasıdır.¹¹⁴

Kişisel bakımın öne çıktığı bu toplumlarda, hijyen de oldukça önemli bir yer tutmasına rağmen, toplumlar arasında farklılıklar da görülmektedir. Roma, kamu hamamları (thermae) sosyal yaşamın merkezi haline gelmiştir temizlenmenin yanı sıra eğlence ve boş zaman geçirme amacıyla önemini hep korumuştur. Roma'da görülen hamam kültürü Yunan toplumunda da gymnasium ve palestra sonrası zeytinyağı ve strigil ile temizlik yapıp sonrasında yıkanma alışkanlığı şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Mühendislik anlamında kendini geliştiren Antik Roma'da kanalizasyon sistemi ve akvedükler hijyen standardını yükseltmiş, tuvalet kültürü evler de ve kamusal alanda yer alan latrina olarak karşımıza çıkmaktadır.¹¹⁵ Antik Mısır'da ise her yemekten önce el ve yüz yıkama, kötü kokuyu gidermek için "Sonne" denilen parfüm kullanmak, tüy temizliği ve peruklar dikkat çekmekteydi. Kozmetik hem estetik hem antiseptik işlev görmüştür.¹¹⁶ Roma toplumsal hijyeni örgütlerken, Yunan bireysel sağlığa odaklanmış, Mısır'ın ise dini ve estetik boyutu öne çıkardığı görülmektedir.

Günlük yaşamın diğer bir temel unsuru olan beslenme de antik dönemler arasında kültürel etkileşim ürünü olmuştur. Genellikle Yunan etkisi altında kalan Antik Roma toplumu geniş sınırlara sahip olması nedeniyle birçok kültürle alışveriş içinde olmuş ve toplum içerisinde tüketilen besinlerde de çeşitlilik görülmüştür. Akdeniz havzasında yer alan Roma, Mısır ve Yunan medeniyetleri arasındaki ilişkiler üç uygarlığın da beslenme kültürünün de katkıları vardır. Beslenme ihtiyaçları karşılanırken aynı zamanda üç uygarlığın geçim kaynakları da bu bağlamda şekillenmiştir. Nil Nehri'nin düzenli taşkınları sayesinde tarım ve ticaret merkezi olan Antik Mısır'dan tahıl ihtiyacını gidermekle kalmamış oradaki besinlerden etkilenecek üretime de geçmiştir. Üç uygarlıkta da tarım temel geçim kaynağı olmuştur. Mısır verimliliğiyle öne çıkarken, Yunan verimsiz arazileri nedeniyle coğrafi sınırlılıkları kolonilerle aşarak tahıl ihtiyacını karşılamış kendi topraklarında zeytin ve üzüm üretimini gerçekleştirmiştir. Antik Roma ise imparatorluk düzeninde farklı bölgeleri ekonomik ağ içinde birleştirmiştir. Yunan yeme-içme kültürü, sofrada adabı gibi birçok konuyu kendi kültürüne yansıtan Antik Roma Yunan ve Mısır besinlerinde benzerlik göstermektedir. Fakat her uygarlığın kendine özgü beslenme sistemi ve içeriği farklı şekilde olmuştur. Mısır'da Nil'in verimli toprakları, tarımsal üretimde temel rol oynamış ve ekmek (buğday ve arpa), bira, sebze (soğan, sarımsak, baklagiller) gibi tarım ürünlerinin ve Nil Nehri'nden elde edilen balık Mısır mutfağının temel besini oluştururken, Yunan beslenme kültürü ise Akdeniz'in zeytin, buğday ve balık kaynakları üzerine kurulmuştur. Ekmek, zeytin, peynir ve sebze temel gıda

¹¹⁴ Pendergast 2004, 15-203.

¹¹⁵ Sözen 2018, 31-34; Say Özer 2011, 50-51.

¹¹⁶ Babila 2015, 15.

maddeleridir. Mısır ve Yunan'da et, özellikle elit sınıflar için özel günlerde tüketilmiştir. Antik Roma'da beslenme hem Mısır hem de Yunan etkileriyle şekillendiği görülmektedir. Roma elitleri Yunan gastronomisini ve tatları benimsemiş, Mısır'dan gelen tahıl ve baharatları sofralarına taşımıştır. Temel besinler ekmek, sebze, baklagiller ve şarap iken, zengin sınıf için et, balık, egzotik meyveler ve baharatlar önemli rol oynamıştır. Roma ve Yunan mutfakları benzerlik taşıırken, Mısır beslenme kültürü daha çok Nil'in tarımsal ürünlerine dayalı olmuştur.¹¹⁷ Her üç toplumda beslenme her ne kadar temel ihtiyaç olsa da aynı zamanda bir eğlence ve şölen havası şeklinde düzenlenmiştir. Roma akşam yemekleri, Mısır ve Yunan festivalleri hem dini hem eğlence amaçlı etkinlikler olmuş ve beslenme faktörü burada da önemli rol oynamıştır. Antik Roma ve Yunan'da eğlence faktörü oldukça gelişmiş ve önemli yer tutmuştur. Çeşitli oyunların düzenlendiği etkinlikler, festival ve şölen havasında büyük ziyafetlerin verildiği bir etkinliğe dönüşmüştür. Roma, Tiyatro, gladyatör dövüşleri, araba yarışları (circus maximus) halkın eğlence alanları olmuştur. Yunan tiyatro (trajedi, komedi), olimpiyat oyunları ve müzik önemliydi.¹¹⁸ Sanat felsefi bir boyut taşıyordu.¹¹⁹ Mısır'da ise dini festivaller, müzik, dans ve Nil şenlikleri eğlence kültürünü oluşturuyordu.¹²⁰ Roma eğlenceyi kitlesel bir gösteriye dönüştürürken, Yunan sanatsal ve sportif boyutu geliştirmiştir, Mısır'ın ise dini ritüellerle bütünleştiği görülmektedir.

Antik Roma günlük yaşamı çok yönlü ve kendine özgün bir karakter taşımaktadır ve bu hem Yunan hem de Mısır uygarlıklarının etkileriyle şekillenmiştir. Roma toplumu geniş sınırlarıyla birlikte yabancı kültürel unsurlardan etkilenip yalnızca benimsemekle kalmamış, aynı zamanda onları kendi özgün kimliği içerisinde harmanlamıştır.

Barınma ve mimari alanında, Yunan estetik anlayışının ve Mısır'ın anıtsal yapı geleneğinin Roma mimarisine yansıdığı görülmektedir. Ancak Roma, bu unsurlardan yalnızca etkilenmemiş, çok katlı *insula*, *domus* ve *villa* gibi yapılarla toplumsal farklılıkları yansıtan yeni bir konut düzeni geliştirmiştir. Benzer biçimde, beslenme alışkanlıklarında Yunan mutfağından alınan şarap ve zeytinyağı gibi besinler ile Mısır'ın tarımsal ürünleri, Roma sofralarının çeşitliliğini artırmıştır. Fakat sabah erken saatlerde şarap ekmek gibi basit besinlerle başlayan ve günün ilk öğünü olan *ientaculum*, günün ilerleyen saatlerinde öğle yemeği olarak anılan ve sabah öğününden farklı atıştırmalıkların bulunduğu *prandium* ve büyük bir lezzet şöleni, eğlence ve sosyalleşme aracı olarak kullanılan bol çeşitli menüsüyle akşam yemeği *cena* gibi diğer toplumlardan farklılaşan öğünleriyle kendine özgü bir beslenme kültürü geliştirmiştir.

Giyim kültüründe Yunan tarzı etkiler belirgin olsa da toga, tunika ve stola gibi kıyafetler, Roma toplumun statü simgesi haline gelmiştir. Eğitim sisteminde de Yunan etkisi baskın olmuş, ancak Roma eğitim anlayışı pratik faydaya ve hukuki-dini düzenin korunmasına yönelik olmuştur. Hijyen ve sağlık uygulamalarında ise Yunan tıbbının teorik bilgi birikimi ile Mısır'ın pratik tedavi yöntemleri örnek alınmış olsa da Roma hamamları, latrinalar ve mimarlık harikası kanalizasyon sistemleri ile Roma hijyen konusunda oldukça ileri boyutta tutumlar sergilemiş ve bunu sağlık sistemi ile bütünleştirilmiştir.

Din alanında Yunan panteonunun Roma mitolojisine uyarlanması dikkat çekmekte, aynı zamanda Mısır kökenli İsis kültü gibi inançların da Roma dini yaşamına dahil olduğu görülmektedir. Fakat Roma toplumu din konusunda da kendine özgü inanç sistemleri geliştirmiş ev kültü, imparatorluk kültü paganizm ve Hristiyanlığın yayılması şeklinde dini gelişmelere kendini uyarlamıştır. Geçim kaynakları açısından Roma, Yunan deniz ticareti ve Mısır tarımsal üretim geleneğini sentezlemiş; bu unsurlar imparatorluğun ekonomik gücünü

¹¹⁷ Kapka 2019, 171; Şahin 2021, 132-138.

¹¹⁸ Yiğitpaşa 2023, 64-86; 2024, 1321-1339.

¹¹⁹ Demirtaş 2025, 21-22.

¹²⁰ Babila 2015, 26-29.

beslemiştir. Aynı zamanda tarım ve hayvancılıkta kendini geliştirmiş, denizcilikle de ticaret ve balıkçılıkla uğraşmışlardır. Eğlence kültüründe ise Yunan tiyatrosu Roma’da yeniden yorumlanmış, Mısır’ın ritüelleri ise toplumsal törenlere yansımıştır.

Tüm bu veriler değerlendirildiğinde, Roma günlük yaşamının farklı kültürel kaynaklardan beslenen ama aynı zamanda bu kaynakları dönüştüren, özgün bir sentez niteliği taşıdığı anlaşılmaktadır. Roma, Yunan ve Mısır’ın kültürel mirasını benimseyerek yalnızca uyarlamamış, aynı zamanda onları toplumsal yapı, sınıf farklılıkları ve kamusal yaşam çerçevesinde yeniden kurgulamıştır. Dolayısıyla Roma’da günlük yaşam, çok kültürlü bir etkileşimin ürünü olarak ortaya çıkmış; barınmadan eğlenceye kadar her alanda Roma’ya özgü bir kimlik kazanmıştır.

Yazarların Katkısı / Author Contributions: Çalışmaya; Yazar 1: % 50, Yazar 2: % 50 oranında katkı sağlamıştır. / To work; Author 1: 50%, Author 2: 50% contributed to the study.

Çıkar Çatışması / Conflicts of Interest: Yazarlar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder. / The authors declare no conflict of interest.

Kaynakça

- Abbas, I. 2023, “Antik Roma’da Ev Yapısı”, *7th International Congress of Eurasian Social Sciences (7. Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Kongresi)*, 27-30 Nisan, Muğla.
- Adkins L.-Adkins R.A. 1994, *Handbook To Life In Ancient Rome, Facts On File, Inc*, New York: Facts On File, Inc.
- Akkurt, M.-Şifonoroğlu T. 2023, “Spor İçin Seyirci, Seyirci İçin Spor: Roma’da Atlı Araba Yarışları ve Gladyatör Dövüşleri”, *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 28(1), 92-101.
- Aktaş, C. 2022, *Antik Roma’da Köleler ve Meslekleri*, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir.
- Albayrak, M. 2014, *Antik Roma’da Tıp*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Semineri), İstanbul.
- Alcock, J. P. 2006, *Food in The Ancient World*, Westport: Greenwood Press.
- Aldırmaz Ağartan, C. 2009, “Sanat Eserlerinde Yaşayan Bir Mit: Sağlık Tanrısı Asklepios ve Kızı Hygieia”, *Zeynep Kâmil Tıp Bülteni*, 400,1, 49-52.
- Alkurt, H. 2020, *Antik Roma Dünyasında Yeme İçme Kültürü*, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Aydın.
- Alova, E. 2013, *Latince Türkçe Sözlük*, İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Altunbeğ Turgut, C. 2019, “Roma Dönemi Şehircilik Anlayışı”, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, 17(26), 273-302.
- Altunbeğ Turgut, C. 2022, “Maviler ve Yeşiller: Bizans Atlı Araba Yarışları Çerçevesinde Taraftar Grupları”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 41(71), 118-153.

- Aslan, N. 2019, *Roma Dönemi Konut Mimarisinde Avlu Kullanımı ve Kültürel Kimlik İlişkisi: Ephesos, Priene, Aphrodisias, Kremna, Sia, Zeugma Örnekleri Işığında*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- Babila, M. H. A. 2015, *Eski Mısır'da Sosyal Hayat ve Hukuk*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş.
- Blanck, H. 1999, *Eski Yunan ve Roma'da Yaşam*, (Çev. İslam Tanrıkut), İstanbul: Arion Yayınevi.
- Boatwright, M. T.-Gargola D. J.-Talbert, R. J. A. 2004, *The Romans: From Village to Empire*, New York: Oxford University Press.
- Boethius, A. 1960, *The Golden House of Nero Some Aspects of Roman Architecture*, Ann Arbor, MI: The University of Michigan Press.
- Bulduk, Ç. 2022, “Antik Roma’da Kadın Gladyatörler”, *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 7(1), 57-75.
- Clarke, J. R. 1991, *The Houses of Roman Italy 100 B.C.- A.D. 250 Ritual, Space and Decoration*, London: University of California Press.
- Çığır Dikyol, D. 2021, “Antik Roma’da Bir Statü Göstergesi Olarak Eğitim”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(3), 1025-1051.
- Çoksolmaz, E.-Yiğitpaşa, D. 2025, “The Layout Typology of Anatolian Stadions”, *Краткие сообщения института археологии KSIА*, 279, 50-65.
- Deighton, H. 1999, *Eski Roma Yaşantısında Bir Gün*. (Çev.) Ersoy, H.K., İstanbul: Homer Yayınları.
- Demirtaş, H. 2025, “Eğlence ve Eğlence Kültürü Üzerine Bir Değerlendirme”, *Veche*, 4(1), 16-26.
- Dikyol Çığır, D.-İşbilen Şar E. 2021, “Antik Kaynaklar Işığında Krallık ve Cumhuriyet Dönemlerinde Roma’da Yaşanan Salgınlar”, *Journal of History School*, 14(LI), 930-960.
- Dilek, A. M. 2017, *Bizans İmparatorluğu’nda Yemek ve Mutfak Kültürü*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- Doğancı, K.- Kocakuşak, F. 2014, “Eski Roma Ailesinde “Pater Familias” ve “Patria Potestas” Kavramları”, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(27), 233-250.
- Ertuğrul, A. 2009, “Hamam Yapıları ve Literatürü”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 13, 241-266.
- Evecen, A.-Ölmez, F. 2014, “Antik Çağ Giysi ve Donatılarında Ekinsel Göndermeler”, *Art-E Sanat Dergisi*, 7(14), 366-388.
- Fales, J. 1917, *Dressmaking*, Charles Scribner’s Sons, New York: Charles Scribner’s Sons.

- Fişenk, Ö. A.-Satıcı, B. 2021, “Antik Dönemde Batı Tiyatrosu Mimarisi”, *Journal of Technology and Applied Sciences*, 3(2), 167-182.
- Freeman, C. 2003, *Mısır, Yunan ve Roma: Antik Akdeniz Uygarlıkları*, Ankara: Dost Kitabevi.
- Gezer, S. 2019, *Roma İmparatorluk Döneminde Arenalarda Hayvan Gösterileri*, Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale.
- Goldman, B. 1994, “The Toga: From National Costume to Ceremonial Garment.” In *The World of Roman Costume*, edited by Judith Lynn Sebesta and Larissa Bonfante, 45-64, Madison: University of Wisconsin Press.
- Gökçe, A. N.- Üvey, D. 1998, “Eski Roma Tıbbında Hekimlik Sanatı”, *İstanbul Tıp Fakültesi Mecmuası*, 61(4), 517-520
- Güçlü, D. 2024, “Antik Roma Gündelik Hayatında Hijyen Kavramı”, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (35), 435-446.
- İlgün, L. 2023, *Bithynia ve Thrakia Arkeoloji Müzelerinde Sergilenen Eserler Işığında Antik Roma İmparatorluğunun Eğlencesi Gladyatör Oyunları*, Iğdır Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Iğdır.
- Kapka, E. 2019, “Antik Roma’da Bir Akşam Yemeği Menüsü”, *Tarih Yolunda Bir Ömür, Prof. Dr. İsmail Özçelik’e Armağan*, (edt. B. Kocaoğlu), Ankara: Berikan Yayınevi.
- Kapka, E. 2022, *Antik Roma Yemek Kültürü*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Samsun.
- Kapka, E.-Genç, Ö. 2024, “Antik Roma Beslenme Kültüründe Öğle Yemeği (Prandium)”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26(2), 772-784.
- Kara, C. 2019, *Antik Roma’da Ev Yaşantısı*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Samsun.
- Karakoç, E. 2015, “Antik Roma’da Kadın Gladyatörler”, *Akademik Bakış Dergisi*, 52, 154-163.
- Karakuş, O. S. 2016, “Menologia Rustica Colotianum: Roma Taşrasına Ait İstisnai Bir Takvim”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26, 315-336.
- Kaya, R.-Arda, Ü.-Kızıldağ Kale, E.-Başoğlu, U. D. 2023, “Serbest Zaman ve Wellness Perspektifinden Eski Roma Hamamları”, *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 21(1), 13-23.
- Koca, F.-İmamoğlu, O. 2025, “Antik Dönem Roma’da At Arabası Yarışları ve Günümüze Yansımaları”, *Kesit Akademi Dergisi*, 11(43), 304-319.
- Kocakuşak, F. 2011, *Antik Roma’da Aile Kurumu*, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa.
- Kutlu, N., *Antik Roma’da Kostüm*, Atatürk Üniversitesi, Açık öğretim Fakültesi Ders Notları. Erzurum.
- Matz, D. 2024, *Antik Roma’da Günlük Hayat*, (Çev. T. Göbekçin), İstanbul: Alfa Yayıncılık.

- Mutlu, G. 2024, “Antik Çağ Yunan Roma Uygarlığında Atlı Araba Yarışları”, *Turkish Studies*, 19(1), 205-219.
- Özdemir, S. 2024, “Eski Roma Ordusunda Askeri Hekimler MÖ 27-MS 450: Köken, Yaş, Eğitim ve Sosyal Statü”, *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*, 14(2), 330-346.
- Pendergast, S.-Pendergast, T. 2004, *Fashion, Costume, and Culture* (Vol. 5), Farmington Hills, MI: The Gale Group.
- Polat, E. 2022, “Antik Roma’da Hamamlarının Mimari Açısından İncelemesi”, *International Social Sciences Studies Journal*, 8/96, 1087-1097.
- Radbruch, G. 2015, “Hukuk Kavramı”, (M. B. Aydın, çev.), *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1(2), 144-150.
- Resuloğlu, Ç. 2019, “Görkemli Bir Mekân Olarak Roma Evi Bahçesi”, *Online Journal of Art and Design*, 7/5, 118-129.
- Richardson, L. 1992, *Of Ancient Rome*, Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press.
- Rothe, U. 2020, *The Toga And Roman Identity*, London: Also published by Bloomsbury Academic.
- Say Özer, Y. 2011, “Roma Dönemi Hamamları ve Kaunos Roma Hamamı Mimarisi”, *Bilim ve Teknik*, 48-53.
- Semerçioğlu, B. 2025, “Tarihsel Gelişim Sürecinde Tiyatronun İşlevi ve Yöntemi”, *Kocaeli Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, 8, 21-33.
- Sevimli. Ş. 2005, *Anadolu Uygarlıklarında Temizlik Kavramı ve Uygulamalarının Evrimi*, Çukurova Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Adana.
- Sözen, M.Ç. 2018, “Roma Dönemi Latrinaları ve Batı Anadolu’dan Örnekler”, *Eski Çağ Araştırmaları Dergisi*, 31-37.
- Stone, S. 1994, “The Toga: From National Costume to Ceremonial Garment”, In Sebesta, J. L. & Bonfante, L. (Eds.), *The World of Roman Costume*, Madison, WI: University of Wisconsin Press.
- Şahin, T. 2021, “Eski Mısır Toplumunda Yeme ve Beslenme Kültürü”, *OANNES- International Journal of Ancient History*, 3(1), 127-148.
- Uçar, N. C. 2022, “Antik Roma Gücünün Vahşi Hayvanlar Üzerindeki Yansıması: Roma Venatoları MÖ 252-MS 523/537”, *OANNES – Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 4/2, 319 – 352.
- Ürük, Z. F. 2016, “Medeniyetler İçinde Hamamın Gelişimi ve Kültürel Olarak Mekân Analizleri”, *Akademik Sosyal Araştırmaları Dergisi*, 4/28, 185-209.
- Vasiliev, A. A. 2016, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, (Çev. Tevabil Alkaç), İstanbul: Alfa Yayıncılık.

- Vitruvius 2005, *Mimarlık Üzerine On Kitap*, (Çev. Suna Güven), İstanbul: Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları.
- Yaran, S. 2022, *Antik Roma'da Festivaller*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Samsun.
- Yıldızıturan, D. 2019, "Kuruluşundan Doğu-Batı Olarak İkiye Ayrıldığı M.S. 395'e Kadar Roma'da Spor, Oyunlar ve Gösteriler", *Uluslararası Dağcılık ve Tırmanış Dergisi*, 2(2), 35-45.
- Yılmazcan, D. 2023, "Aristokratik Roma Cumhuriyetinde Politik Bir Organ: Comitia Centuriata", *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 31, 433-450.
- Yiğitpaşa D., 2023, "Re-Assessment of the Claudopolis Stadion Rescue Excavation in 2008", *Journal of Ancient History and Archaeology*, 10/4, 64-86.
- Yiğitpaşa, D. 2024, "New Archaeological Data From Claudopolis in The Light of Stadion Excavations", *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 14(4), 1321-1339.
- Zeyrek, A.N. 2011, *Eski Roma Uygarlığında Beslenme Kültürü*, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep.

Figürler

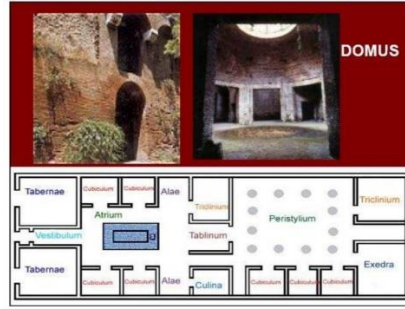

Fig. 1: Antik Roma'da Domus Örneği ve Domus Planı (Söylemez 2015, 8)

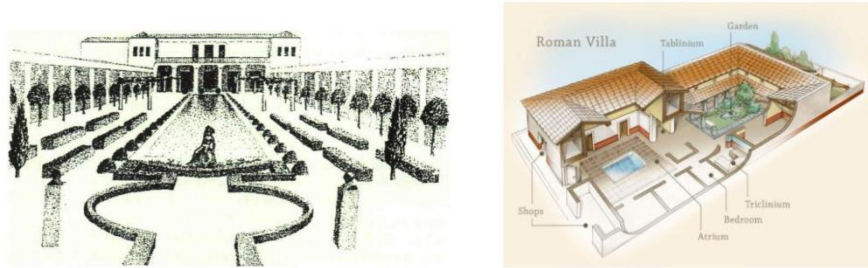

Fig. 21: Antik Roma'da Villa (Deighton 1999, 34; Alkurt 2020, 83)

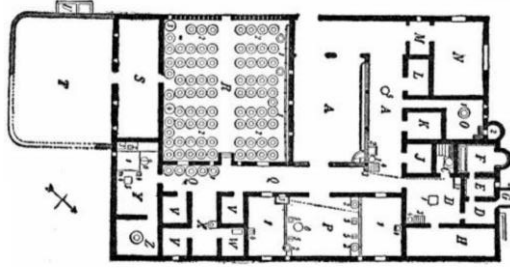

Fig. 3: Antik Roma’da Villa Planı (Alkurt 2020)

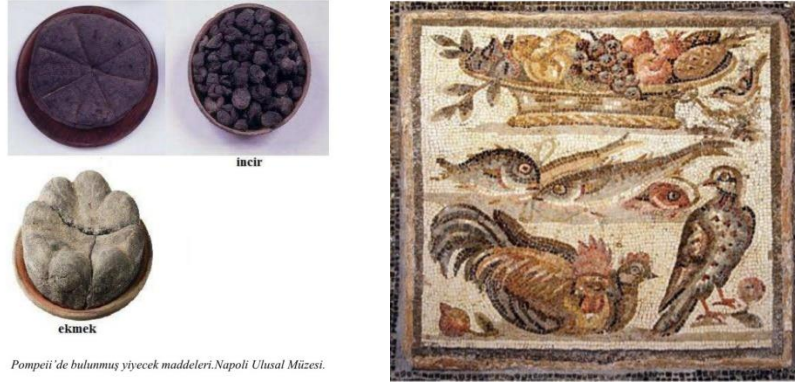

Fig. 4: Antik Roma Sofrasında Bulunan Yiyecekler (Söylemez 2015, 67; Alkurt 2020, 56)

Fig. 5: Antik Roma’da Besinler (Kapka 2022)

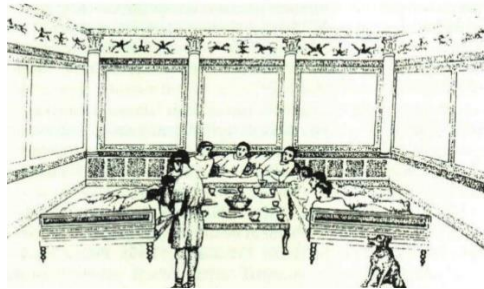

Fig. 6: Toplantı ve Eğlencelerin Düzenlendiği Akşam Yemeği Cena (Deighton 2012, 66)

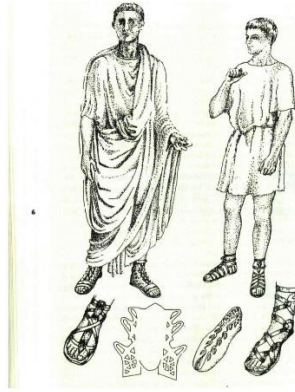

Fig. 7: Romalı Erkeklerin Günlük Giysisi Toga ve Tunika (Deighton 2012, 6)

Fig. 8: Statü Göstergesi Mor Toga (Pendergast 2006, 178)

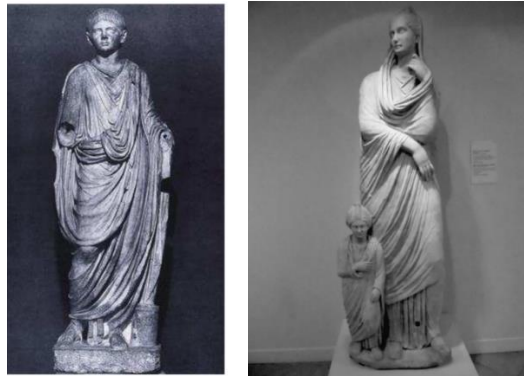

Fig. 2: Toga Giyen Erkek- Kız Çocuk ve Stola Giyen Kadın (Söylemez 2015, 67; Rothe 2020, 39)

Fig. 10: Stola <https://eksiseyler.com/antik-roma-dunyasinda-kadinlarin-guzellik-algisi-ve-makyaj-yontemleri> (Erişim tarihi:30.04.2025)

Fig. 11: Köle ve Zanaatkarlarda Giyim (Söylemez 2015, 73)

Fig. 12: Antik Roma'da Ayakkabı (Söylemez 2015, 77)

Fig. 13: Kadınlarda Kişisel Bakım (Deighton 2012, 11)

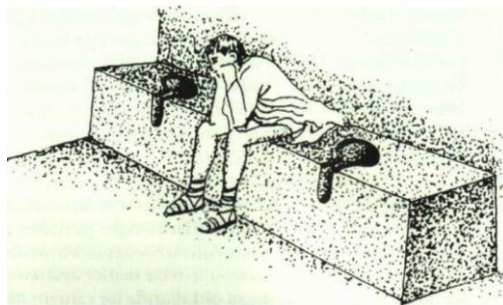

Fig. 14: Antik Roma'da Tuvalet Latrina (Deighton 2012, 19)

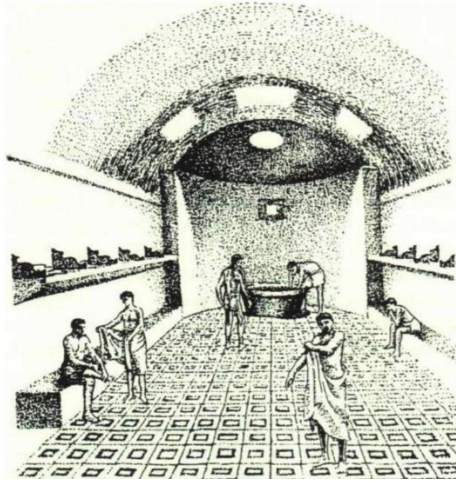

Fig. 15: Antik Roma Günlük Yaşamında Hamam (Deighton 2012)

Fig. 16: Antik Roma'da Bulunan Caracalla Hamamı Kalıntıları (Ürük 2016, 191)

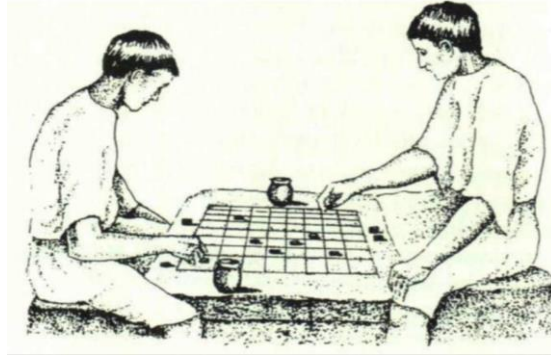

Fig. 17: Romalılarda Pratik Günlük Oyunlar (Deighton 2012, 53)

Fig. 18: Circus Maximus (Altunbeğ Turgut 2019, 282)

Fig. 19: Arena’da Atlı Araba Yarışları (Koca-İmamoğlu 2025, 309)

Fig. 20: Arenada Venator ve Leopar Mücadelesi (Gezer 2019, 99)

Fig. 21: Antik Roma Gladyatör Dövüşleri (Nassov 2009, 72)

Fig. 22: Antik Roma’da Kadın Gladyatörler Tasviri (Bulduk 2022, 69)

Fig. 23: Antik Roma Ephesos Tiyatrosu (Fişenk-Satıcı 2021, 175)

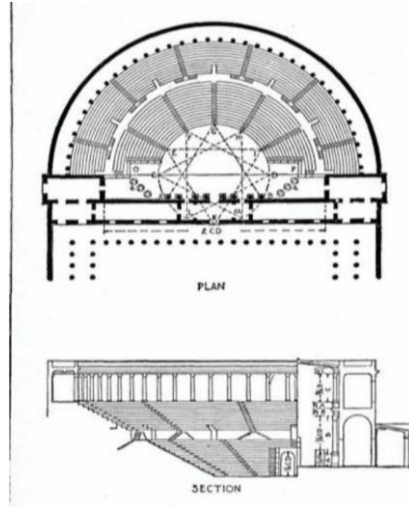

Fig. 24: Vitruvius'a göre Roma Tiyatro Planı (Fişenk-Satıcı 2021, 129)

Fig. 25: Antik Roma Dini Bayram ve Festival Gösterimi

https://tr.wikipedia.org/wiki/Roma_festivalleri (Erişim tarihi: 01.05.2025)